สมาคมบัณฑิตสตรี

ทางกฎหมายแห่งประเทศไทย

พิมพ์เป็นอนุสรณ์

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ

ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี เทวกุล

ธาตุทอง พระโขนง พระนคร

วันพฤหัสบดีที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๑๓

สมาคมบัณฑิตสตรี

ทางกฎหมายแห่งประเทศไทย

พิมพ์เป็นอนุสรณ์

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ

ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี เทวกุล

ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง พระนคร

วันพฤหัสบดีที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๑๓

วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๙

ขอตั้งชื่อ หม่อมราชวงษ์หญิงในหม่อม
เจ้าอัฒยากร ซึ่งเกิดวันจันทร์

ว่า หม่อมราชวงษ์ "ถนอม" จงเจริญศุขะ
พละ ปฏิภาณ คุณะสารสมบัติ สรรพะ
ศิริสวัสดิ์ พิพัฒนมงคล จงทุกประการ

วชิราวุธ

THERE WAS A LITTLE GIRL

There was a little girl who had no curl
in the middle of her fore head;
So when she was good, she was very, very good
But when she was bad, she was horrid.

ธรรมชาติสร้างหนูมาแต่คราน้อย
ไร้คลื่นน้อยปอยเกษาพางามสม
ยามดีใจยิ้มระรื่นชวนชื่นชม
เฮี้ยวบรมเมื่อใครทำให้ช้ำใจ

ชาตะ 21 สิงหาคม 2459

มรณะ 23 มิถุนายน 2506

ถ่ายร่วมกับสมาชิกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย

ประวัติ

ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี เทวกุล

ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี เทวกุล เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๔๕๙ ปีมะโรง ที่วังสามเสน ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งโรงเรียน เขมะสิริอนุสรณ์ เป็นธิดาคนหัวปีใน ม.จ. วัฒยากร เกษมศรี และหม่อมละออง เป็นหม่อมมารดา

การศึกษา

พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็นนักเรียน ประจำโรงเรียน วัฒนาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๗๖ สำเร็จชั้นมัธยมบริบูรณ์

พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. ๒๔๘๒ สำเร็จ ชั้น ปริญญาตรี จาก มหา วิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ได้ที่ ๔ ในจำนวนนักศึกษา ๑๐๓ คน

พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นสามัญ สมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา และเป็นบัณฑิตหญิงคนที่ ๒๑ นับตั้งแต่ เริ่มมีบัณฑิตหญิง

ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี เทวกุล ได้เข้ารับราชการที่กรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๔ แล้วโอนมาสำนักงานปลัดกระทรวง

ในภายหลังสุขภาพไม่สมบูรณ์ จึงได้ลาออกจากราชการ เมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๔๘๗ แล้วมาประกอบอาชีพเป็นทนายความในสำนักงาน แบล็กยูรี่ แอนด์ ทู้ธ ซึ่งมีนาย เอ. เอช. คุ๊ก เป็นเจ้าของและผู้จัดการ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้มาตั้งสำนักงานการแปล-ไทย และ กฎหมาย เป็นภาษา ต่างประเทศ ขึ้นเป็น แห่งแรกในประเทศไทยให้ชื่อว่า "สำนักงานทนายความ อินเตอร์แนชั่น-แนล ทรานสเลชั่นส์" International Translations เลขที่ ๙๔๕ ถนนเจริญกรุง ตำบลตลาดน้อย อำเภอสัมพันธวงศ์ จังหวัดพระนคร เอกสารการแปลที่สำคัญก็คือ "ราชกิจจานุเบกษา"

Royal Thai Government Gazette. ซึ่งสถานเอกอัครราชทูต, กงศุล, บริษัทและเอกชนชาวต่างประเทศใช้เป็นประโยชน์ เป็นที่เชื่อถืออย่างแพร่หลายทั้งในประเทศและนอกประเทศ.

ในชีวิตสมรสของ ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี ได้มีพิธีหมั้น เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๘๕ กับ ม.ร.ว. เทวไทย เทวกุล ในพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัย ที่ตำหนักศาลา-แดง และได้ประกอบพิธีสมรส เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๘๕ ที่วังประแจจีน ภายหลังมีบุตรชาย ชื่อ ม.ล. เทวาภินันท์ เทวกุล

ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี เทวกุล นอกจากจะปราชญ์เปรื่องในวิชากฎหมายในฐานะทนายความแล้ว ยังมีประสพการณ์ในสถาบันทางกฎหมาย อาทิเช่น ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้เป็นกรรมการในสาขาเนติธรรม สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง และได้รับพระราชทานเหรียญ เบญจมาภรณ์ช้างเผือก และต่อมาเป็นกรรมการสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย เป็นต้น

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี เทวกุล ได้รับเกียรติเป็นผู้แทน สตรีไทยคนแรกให้ไปประชุม กรรมการ

องค์การบัณฑิตสตรีนานาชาติ ครั้งแรกทางเอเชีย ที่กรุงมนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ และเมื่อเสร็จสิ้นการประชุมแล้ว ท่านประธานาธิบดีและภริยาได้จัดให้มีงานเลี้ยงอย่างมโหฬารที่วังมาลาคันนัง คาร์รอส พี. การเซียคาร์รอส เป็นเกียรติแก่กรรมการบัณฑิตสตรีนานาชาติทั้งหลาย

ในบั้นปลายแห่งชีวิต ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี เทวกุล ได้ป่วยเป็นโรคมะเร็ง ๒ ครั้ง ครั้งแรกเมื่อเดือนกรกฎาคม ๒๕๐๔ และครั้งที่ ๒ เมื่อเดือนมกราคม ๒๕๐๖ ทั้ง ๒ ครั้งนี้ ได้ไปตรวจและรักษาตัวที่โรงพยาบาลศิริราช โดยนายแพทย์ชัชวาลย์ โอสถานนท์ และ นายแพทย์ กษาณ จาติกวนิช ได้ให้ความเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดียิ่ง

เมื่ออาการได้ทุเลาลงบ้าง จึงได้ออกจากโรงพยาบาล มาพักรักษาตัวอยู่ที่บ้านพักชายทะเล เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๐๖ ตำบลศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยมีนายแพทย์ สุกรี สืบสงวน นายแพทย์ ไกรสร รามเดชะ และหัวหน้าพยาบาล คุณสมัยรัตน์ รัตน์แก้วกาญจน์ แห่งโรงพยาบาลสมเด็จ ณ ศรีราชา เป็นผู้ให้การดูแลรักษาและให้ความอนุเคราะห์เป็นพิเศษตลอดมา

ต่อมาอาการของโรคได้เริ่มกำเริบขึ้นอีก สุดความสามารถของแพทย์ที่จะเยียวยารักษาได้ จึงได้สิ้นชีพลงเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๐๖ ณ ที่บ้านพักชายทะเลนั่นเอง รวมอายุได้ ๔๖ ปี ๓ เดือน ๓ วัน

เจ้าภาพได้จัดการบำเพ็ญกุศลศพของ ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี เทวกุล ณ วัดศรีมหาราชา ตำบลศรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นประจำ ตลอดทุกปีที่ผ่านมา

ในการนี้ ม.ร.ว. เทวไทย เทวกุล ได้บริจาคเงินจำนวนหนึ่งเพื่อสร้างกุฏิขึ้นภายในบริเวณวัดศรีมหาราชา ๑ หลัง เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ผู้วายชนม์ และจะได้ใช้เป็นสถานที่ที่เก็บอัฐิของ ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี เทวกุล ต่อไป

คำไว้อาลัย

ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี เทวกุล เป็นเพื่อนที่ดีที่สุดคนหนึ่งของพวกเรา คุณหญิงเป็นคนขยัน คล่องแคล่ว เป็นคนเดียวในพวกเราที่มีฝีมือเยี่ยมในการแปลกฎหมายภาษาอังกฤษออกเป็นภาษาไทย คุณหญิงเป็นกำลังอย่างเข้มแข็งของสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ฯ เคยไปประชุมในนามของสมาคม ฯ ที่ฟิลิปปินส์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ซึ่งคุณหญิงออกค่าเดินทางเอง และเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งข้าพเจ้าไปประชุม International Federation of Women Lawyers ที่ประเทศแม๊กซิโก คุณหญิงก็ได้เดินทางไปร่วมประชุมด้วย โดยเราเสียค่าเดินทางเองทุกคน การสูญเสีย ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี จึงเป็นการสูญเสียที่สำคัญมากสำหรับพวกเราทีเดียว ยิ่งในขณะที่สมาคมกำลังขอร้องเพื่อแก้กฎหมายยกระดับฐานะของสตรีให้ดีขึ้นกว่าเก่า ดังที่เรากำลังพยายามอยู่ในขณะนี้ ถ้าคุณหญิงยังคงมีชีวิตอยู่ เธอจะเป็นกำลังสำคัญอย่างยิ่งของพวกเรา ทั้งในทางช่วยแปลกฎหมายต่างประเทศมาให้เราศึกษาเทียบเคียง และในด้านที่จะออกช่วยอภิปรายด้วย

คุณหญิงกับพวกเราได้ร่วมมือกันมานานแล้วในเรื่องนี้ว่า ควรจะได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพียงใด น่าเสียดายที่เธอไม่มีโอกาสได้อยู่ร่วมกับพวกเรา เพื่อช่วยกันยกระดับฐานะของสตรีในขณะนี้

เป็นการน่าใจหายมาก เมื่อได้ข่าวเธอได้จากเราไปอย่างไม่กลับมาอีก อายุเธอยังน้อย ยังแข็งแรง ว่องไว และเฉลียวฉลาด อันคุณงามความดีทั้งปวงซึ่งเธอได้ทำให้แก่สมาคมฯ นั้น พวกเราจะไม่ลืมเลย

ขอวิญญาณของเธอเพื่อนรักยิ่งของเรา จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

สุภัทรา สิงหลกะ

(**คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ**)

นายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย

แด่ ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี เทวกุล

ความผูกพันรักใคร่ระหว่างคุณหญิงถนอมศรี และข้าพ-เจ้านั้น เป็นความผูกพันแนบสนิทเสมอญาติตลอดชั่วชีวิต เมื่อเด็ก ๆ เธอมีนามซึ่งทุกคนใช้เรียกเธอว่า "คุณแบน" เธอมีรูปร่างผิวพรรณน่ารักและช่างพูด เกิดและโตขึ้นภายในรั้ววัง ซึ่งอยู่ติดเป็นรั้วเดียวกับบ้านข้าพเจ้า เราตั้งต้นเรียนหนังสือในที่แห่งเดียวกัน เธอเรียกข้าพเจ้าว่าพี่ เมื่อจบการศึกษาแล้ว เธอยังเรียนวิชานิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเดียวกับข้าพเจ้าอีก ต่อมาเมื่อเราต่างได้สมรส มีบุตร และประ-กอบอาชีพทางกฎหมาย เราจึงมีทุกสิ่งทุกอย่างคล้ายคลึงกัน เมื่อมีปัญหาไม่ว่าจะทางทำมาหากิน หรือปัญหาในครอบครัวจึงมักต้องติดตามช่วยเหลือกันเสมอ เช่นข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ ได้ริเริ่มตั้งสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายขึ้น คุณแบนก็ได้เข้ามาร่วม และใช้บทบาทของเธอทำประโยชน์แก่พวกพ้องและสมาคมเป็นอย่างมาก เธอเป็นสตรีที่มีบุคคลิกลักษณะเป็นผู้หญิง แต่จิตใจและความสามารถเป็นบุรุษ เธอฟันผ่าชีวิตโดยใช้วิชาชีพในทางอิสระ คือ ตั้งสำนักงานแปลราชกิจจา

นุเบกษาจากภาษาไทยออกเป็นภาษาอังกฤษ ขายชาวต่าง-ประเทศ และรับแปลหนังสือสัญญาและเอกสารต่าง ๆ ทุกชนิด ครั้งแรกเธอมีชาวต่างประเทศดำเนินกิจการร่วมด้วย แต่ต่อมาภายหลังเธอได้ทำงานนี้แต่ลำพัง ในสมัยนั้นชาวต่างประเทศที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยต้องใช้ราชกิจจานุเบกษาภาคภาษาต่างประเทศของเธอเป็นหลักในการครองชีพ กิจการของสำนักงานแปลและพิมพ์นี้ก้าวหน้าตลอดชีวิตของเธอ เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ภายหลังเธอถึงแก่อสัญกรรมแล้ว ไม่มีผู้ใดรับช่วงงานของเธอต่อไป เพราะคุณแบนมีบุตรชายคนเดียวอายุราวสิบปีเศษ ในขณะที่เธอถึงแก่อสัญกรรม

ความอาลัย ระลึกถึง ที่ข้าพเจ้ามีต่อ คุณแบน นั้นสุดที่จะพรรณนา คุณแบนอายุสั้นเกินกว่าที่ใคร ๆ จะคาดหมาย แต่ชีวิตสังขารของบุคคลเราเป็นอนิจจัง—ไม่เที่ยง เมื่อถึงคราวก็ต้องแตกดับตามชตากรรม ไม่มีผู้ใดจะเหนี่ยวรั้งไว้ได้ คุณแบนก็เช่นเดียวกัน ในที่สุดก็ต้องจากเราไปด้วยความอาลัยของญาติมิตร

ประชุม ชัยรัตน์

๘ เมษายน ๒๕๑๓

ม.ร.ว. หญิง ถนอมศรี เทวกุล

ข้าพเจ้าเรียนหนังสือ กับคุณหญิงถนอมศรี ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัย ในสมัยนั้นพวกเราเห็นกันว่าคุณหญิงถนอมศรีนอกจากจะเป็นผู้เรียนเก่งแล้วยังสวยน่ารัก และในยุคนั้นถึงแม้เรายังไม่มีการเลือก "ขวัญใจ" หรือ "เทพี" กันในกลุ่มนักศึกษา แต่พวกเราจำนวนมากก็เรียกคุณหญิงว่า "มิสธรรมศาสตร์" นอกจากนั้นคุณหญิงยังเป็นผู้ที่มีปัญหาแปลก ๆ ใหม่ ๆ เกี่ยวกับวิชาที่ศึกษาคอยเรียนถาม อาจารย์ผู้บรรยายในเวลาท้าย ของชั่วโมงการบรรยายอยู่เป็นประจำ เพราะความสนใจในการเรียนของเธอ

เมื่อเราต่างสำเร็จการศึกษาออกมาแล้ว ภายหลังเมื่อคุณหญิงเข้าดำเนินงาน สำนักงานแปล อันมีชื่อเสียงยิ่ง คืออินเตอร์ เนชั่นแนล ทรานสเลชั่น ซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุงตอนเชิงสะพานทิพยเสถียรแล้ว ข้าพเจ้าก็มีโอกาสติดต่อกับคุณหญิง คือ นำเอกสารทางราชการของเทศบาลไปให้สำนักงานของคุณหญิงแปลหลายครั้ง ได้สังเกตเห็นว่าคุณหญิง

ถนอมศรีเป็นนักธุรกิจสตรีที่สามารถ ทั้งในด้านบริหารงาน-ประจำสำนักงานและด้านวิชาชีพที่จัดทำ และทั้งๆ ที่มีงานอาชีพรัดตัวอย่างมากเช่นนี้แล้ว คุณหญิงก็ยังสละเวลาบางครั้งบางคราวไปช่วยงานสาธารณกุศล และงานของสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย ซึ่งคุณหญิงเป็นสมาชิกคนหนึ่งมาแต่เริ่มก่อตั้ง และไม่เคยทอดทิ้ง แม้คุณ-หญิงล้มป่วยแล้ว เมื่อพบพวกเราไปเยี่ยม ก็ยังได้ถามถึงงานของสมาคมด้วยความสนใจอยู่ตลอดมา

ข้าพเจ้ากล่าวได้อย่างจริงใจว่า การสูญเสียคุณหญิงถนอมศรีเป็นการเสียสุภาพสตรีนักธุรกิจผู้สามารถไปท่านหนึ่งทีเดียว ขอตั้งจิตปรารถนาให้ดวงวิญญาณของคุณหญิงจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

นันทกา สุประภาตะนันท์
ปลัดเทศบาลนครกรุงเทพ

ไว้อาลัย ม.ร.ว. ถนอมศรี เทวกุล

ดิฉันรู้สึกสลดใจและอาลัยมากในการที่ ม.ร.ว ถนอมศรี (เกษมศรี) เทวกุล ได้ด่วนจากพวกเราไปในวัยซึ่งเราคิดว่ายังไม่สมควรความจริง เราย่อมทราบว่า การเกิด แก่ เจ็บ ตายเป็นของธรรมดาซึ่งทุกคนไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ แม้กระนั้นก็ยังมิวายที่จะเสียใจและระลึกถึง คุณหญิงถนอมศรี เทวกุล เพราะถ้าหากเธอได้มีชีวิตยืนยาวต่อมา เธอก็อาจทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้อีกมากมาย

คุณหญิงถนอมศรี เป็นกุลสตรีที่น่ารักมาก มีกิริยามารยาทคล่องแคล่ว และอ่อนหวาน วาจาไพเราะ เฉลียวฉลาด คุณหญิงได้ใช้วิชากฎหมายให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมมากสมดังที่ได้รับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต

ในสมัยก่อนนั้น ธรรมศาสตร์บัณฑิตสตรียังมีไม่มากนัก แม้ว่าเราจะห่างรุ่นกันสักหน่อย แต่เราก็ได้พบปะสนทนาสนิทสนมกันเสมอ ทุกครั้งที่ได้พบคุณหญิงจะได้พบดวงหน้าและแววตาดำอันแจ่มใส แม้ขณะนี้ดิฉันก็ยังคงระลึกถึงดวงหน้าและแววตาของคุณหญิงได้เป็นอย่างดีด้วยความอาลัยรัก

ในวาระที่ท่านเจ้าภาพจะได้จัดการรับพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงถนอมศรี เทวกุล ในครั้งนี้ ขอให้คุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายและผลแห่งคุณงามความดีของคุณหญิงถนอมศรี เทวกุล จงเป็นปัจจัยให้ดวงวิญญาณของคุณหญิงถนอมศรี เทวกุล ไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

ทิพยา (อินทรเทศ) ณ ป้อมเพชร ธ.บ.

รุ่น มิถุนายน ๒๔๗๙

คำไว้อาลัย ม.ร.ว. ถนอมศรี เทวกุล

ดิฉันเริ่มรู้จัก ม.ร.ว. ถนอมศรี เทวกุล เป็นครั้งแรก ที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๗ ตั้งแต่เธอยังใช้นามสกุลว่า "เกษมศรี" อยู่ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในสมัยนั้นมีนักศึกษาหญิงเพียงไม่กี่คนเท่านั้น เรียกว่านับตัวถ้วน เพราะมองไม่เห็นทางว่าเป็นผู้หญิงจะเรียนวิชากฎหมายและการเมืองไปเพื่อประโยชน์อะไรกัน ตามสถานที่ราชการกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ จะมีก็แต่ข้าราชการชายเป็นส่วนใหญ่ ส่วนข้าราชการหญิงจะมีก็เฉพาะแต่ที่ต้องใช้วิชาเป็นบางประเภท เช่นครู แพทย์ และพยาบาลเท่านั้น

การศึกษาในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในสมัยนั้น ก็เพื่อรับปริญญาเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตเพียงแขนงเดียว หลักสูตรการศึกษาแบ่งออกเป็น ๖ ภาค ภาคละ ๑ ปี ม.ร.ว. ถนอมศรี ฯ และดิฉัน "คือ" เรียนกฎหมายและการเมืองอยู่ ๖ ปีเต็ม ๆ ในที่สุดก็จบหลักสูตรพร้อมกัน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ และรับพระราชทานปริญญาเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ หลังจากนั้นแล้ว เราต่างก็แยกย้ายกันไปประกอบอาชีพกันคนละทิศละทาง แต่ก็ติดต่อส่งข่าวคราวและไปมาหาสู่กันอยู่เสมอมิได้ขาด และได้มีโอกาสทำงานร่วมกันเป็นบางครั้งบางคราว มาในระยะหลัง ๆ เมื่อ ม.ร.ว. ถนอมศรี ฯ ได้เปลี่ยนนามสกุลจาก "เกษมศรี" เป็น "เทวกุล" และได้ไปเปิดสำนักงานแปลหนังสือขึ้นแล้ว อาชีพและภาระส่วนตัวทำให้เราต้องเหินห่างกันไปบ้างเป็นธรรมดา แต่ถึงกระนั้นก็ใช่ว่าเราจะขาดการติดต่อพบปะกันเสียเลยทีเดียวก็หาไม่

นับแต่ดิฉันเริ่มรู้จัก ม.ร.ว. ถนอมศรี ฯ เป็นต้นมาจนถึงกาลอวสานต์แห่งชีวิตของเธอ ม.ร.ว. ถนอมศรี ฯ ได้บำเพ็ญตนเป็นเพื่อนที่ดีตลอดระยะเวลาอันยาวนาน นั้นอย่างเสมอต้นเสมอปลายหาที่ติมิได้ ฉะนั้นการที่ ม.ร.ว.ถนอมศรีฯ มาด่วนจากไปเสียทั้ง ๆ ที่ยังไม่ถึงเวลาอันควรเช่นนี้ จึงสุดที่ดิฉันจะหักห้ามความอาลัยในเธอเสียได้

ดิฉันขออัญเชิญอานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณ ของ ม.ร.ว. ถนอมศรี ฯ จงไปสู่สุขคติในสัมปรายภพ สุขสงบตามสมควรแก่คติวิสัยตลอดชั่วนิรันดร์ เทอญ

ประจง บุนนาค

เนื่องจากสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย ได้จัดพิมพ์หนังสือเพื่อเป็นบรรณาการในงาน พระราชทานเพลิง ม.ร.ว.ถนอมศรี เทวกุล ผู้เป็นสมาชิกผู้หนึ่งของสมาคมฯ และเป็นผู้ที่ทำประโยชน์ให้แก่สมาคมฯ เป็นอย่างมากในสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่ สมาคมฯ จึงมีความเห็นว่า ในขณะนี้ทางสมาคมฯ ได้เรียกร้องขอให้ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พิจารณาช่วยเหลือ ให้แก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัว บางมาตราเสียใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน สมาคมฯ จึงได้นำสานส์ของนายกสมาคมฯ ที่มีไปถึง ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ถึงการขอแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ที่ว่าด้วยครอบ-ครัว ตลอดจนข้อความที่ขอแก้ไข นำมาลงในหนังสือนี้

๕ มกราคม ๒๕๑๓

ขอประทานกราบเรียน ฯ พณ ฯ นายกรัฐมนตรี ที่เคารพอย่างยิ่ง

สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย ใคร่จะขอประทานความกรุณา กราบเรียนต่อ ฯ พณ ฯ ในฐานะเป็นหัวหน้าของรัฐบาลว่า เนื่องจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัว ซึ่งได้บังคับมาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๗๘ นั้น บัดนี้ระยะเวลาได้ผ่านมาแล้วถึง ๓๕ ปี วัฒนธรรม ประเพณีและสังคมของคนไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมาก จึงควรจะแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายนี้บางประการเพื่อให้สอดคล้องตามหรือเหมาะสมกับสิ่งที่ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เช่นตั้งแต่ก่อนมาความเป็นอยู่ในครอบครัวของคนไทยไม่อัตคัดขัดสนและค่าครองชีพไม่สูงเหมือนขณะนี้ และด้วยเหตุหลายประการตามวิวัฒนาการในสมาคม ดังที่ ฯ พณฯ ได้ตระหนักดีอยู่แล้ว

นับตั้งแต่ได้มีรัฐธรรมนูญเป็นแบบฉบับในการปกครองประเทศ รัฐบาลในสมัยประชาธิปไตยได้มีนโยบายทุ่มเทให้การศึกษากับประชาชนมากขึ้น ยิ่งมาในสมัยปัจจุบันแล้ว สถิติของประชากรที่ได้รับการศึกษาได้ทวีขึ้น จึงทำให้หญิงไทยได้รับการศึกษามากขึ้นด้วย

ทุกวันนี้ความเป็นอยู่ของทุกครอบครัวต้องดิ้นรนขวนขวายเพราะค่าครองชีพสูงขึ้นเรื่อย ๆ ภริยามีความจำเป็นต้องออกมาช่วยสามีทำมาหากินนอกบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาและบุตร จึงมีความแตกต่างกับสมัยก่อน ฉะนั้นเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขในด้านครอบครัว และสังคมซึ่งมีการวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อ ๓๕ ปีก่อนนี้

สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ฯ จึงใคร่ขอเสนอแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บางมาตรา และข้อความบางข้อในกฎกระทรวงมหาดไทย ดังจะได้ขอประทานกราบเรียนเสนอ ดังต่อไปนี้

๑. การจดทะเบียนสมรส

มีหลักสำคัญพอจะกล่าวได้ดังนี้ คือ

มาตรา ๑๔๔๕ การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อ

ฯลฯ ฯลฯ

(๓) ชายหรือหญิงมิได้เป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่

ฯลฯ ฯลฯ

มาตรา ๑๔๔๙ การสมรสตามประมวลกฎหมายนี้ จะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียนแล้ว

มาตรา ๑๔๕๑ บุคคลใดจดทะเบียนสมรสแล้ว จะจดทะเบียนอีกไม่ได้ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการสมรสครั้งก่อนได้หมดไปแล้ว เพราะตาย หย่า หรือศาลเพิกถอน

มาตรา ๑๔๘๘ บุคคลใดจะอ้างว่า การสมรสเป็นโมฆะหรือโมฆียะไม่ได้ นอกจากศาลพิพากษาว่าเป็นเช่นนั้น

เจตนารมณ์ของมาตราเหล่านี้เป็นการรับรองว่า ชายจะมีภริยาได้เพียงคนเดียว แต่ในทางปฏิบัติกลับมีทางให้ชายไปจดทะเบียนสมรสกับหญิงอื่นอีกหลายครั้ง และการสมรสนั้นสมบูรณ์

ไปจนกว่าศาลจะพิพากษาว่าเป็นโมฆะ ซึ่งปัญหาในทางด้านครอบครัวอันเกี่ยวกับบุตรและทรัพย์สินย่อมจะตามมาให้เป็นการยุ่งยากภายหลัง

ฉะนั้น เพื่อความศักดิ์สิทธิของมาตรา ๑๔๕๑ ที่บัญญัติว่า เมื่อจดทะเบียนสมรสแล้วจะจดทะเบียนสมรสอีกไม่ได้ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า การสมรสครั้งก่อนได้หมดไปแล้วเพราะตาย หย่า หรือศาลเพิกถอน จึงเห็นควรแก้ไขกฎกระทรวงมหาดไทย ตามร่างหมายเลข ๑ ที่เสนอมาพร้อมนี้เพื่อให้ผู้ยื่นคำร้องจดทะเบียนสมรสได้ระบุให้ชัดเจนว่า ตนมิได้เป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่ ในกรณีที่ตนเคยสมรสแล้ว แต่การสมรสสิ้นไปเพราะอีกฝ่ายหนึ่งตาย หรือหย่า หรือศาลเพิกถอนก็ควรมีหลักฐานแนบมาพร้อมกับคำร้องนั้นด้วย และใคร่ขอเสนอเป็นความเห็นว่า การจดทะเบียนสมรสนั้นให้กระทำต่อนายทะเบียน ณ ภูมิลำเนาของฝ่ายชาย ในกรณีที่ฝ่ายชายได้ย้ายภูมิลำเนาที่กำเหนิด ภายหลังจากอายุครบ ๑๗ ปีบริบูรณ์ ให้นายทะเบียนสมรสสอบถามไปยังนายทะเบียนสมรส

แห่งภูมิลำเนาเดิมทุกแห่งของฝ่ายชายว่า ชายได้จดทะเบียนสมรสหรือจดทะเบียนหย่าไว้ ณ สำนักงานทะเบียนดังกล่าวหรือไม่ หรือมิฉะนั้นก็ให้มีหอทะเบียนกลางเพื่อให้ทุกอำเภอส่งหลักฐานมาเก็บรวมไว้แห่งเดียวกัน เพื่อสะดวกแก่การที่คู่สมรสจะค้นหาหลักฐานดูได้โดยง่าย ด้วยประการเช่นนี้ก็คงจะทำให้การจดทะเบียนสมรสซ้อนยากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้

ส่วนมาตรา ๑๔๘๘ นั้น เห็นควรจะยกเลิกเสียทั้งมาตรา เพราะได้มีมาตรา ๑๔๙๐ และมาตรา ๑๔๙๑ ระบุไว้ชัดเจนแล้วว่า การสมรสที่ผิดบทบัญญัติใดให้ถือว่าเป็นโมฆะ และโมฆียะ ซึ่งในที่สุดจะเข้าอยู่ในข่ายแห่งกฎหมายว่าด้วยโมฆะกรรมและโมฆียะกรรมเหมือนดังกรณีอื่น ๆ และถ้าคงปล่อยไว้เช่นนี้จะเป็นการตรงกันข้ามกับหลักทั่วไปในธรรมศาสตร์ที่ว่า บุคคลผู้ได้รับความคุ้มครองของกฎหมาย คือผู้บริสุทธิหรือผู้บริสุทธิเท่านั้นที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมาย

๒. ความยินยอมของสามี

มาตรา ๑๔๕๖ บัญญัติว่า "ถ้าภริยาประกอบวิชาชีพอยู่แล้วก่อนสมรส ภริยาอาจประกอบวิชาชีพนั้นต่อไปได้โดยมิต้องได้รับความยินยอมของสามี" ควรแก้ไขเพิ่มเติมให้มีคำว่า "อาชีพ" ลงไปด้วย เพราะไม่ควรจำกัดเฉพาะวิชาชีพซึ่งเป็นอาชีพที่ใช้วิชาความรู้ถ้าภริยาประกอบอาชีพ เช่นทำการค้าขายมาก่อน ก็ควรจะประกอบอาชีพต่อไปได้ เมื่อแก้ไขแล้วจะมีข้อความดังนี้

"มาตรา ๑๔๕๖ ถ้าภริยาประกอบวิชาชีพหรืออาชีพอยู่แล้วก่อนสมรส ภริยาอาจประกอบวิชาชีพหรืออาชีพนั้นต่อไปได้โดยมิต้องได้รับความยินยอมของสามี"

และควรจะได้เพิ่มข้อความอย่างเดียวกันในอนุมาตรา (๖) ของมาตรา ๓๙ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑ ด้วย ซึ่งเมื่อเพิ่มแล้วจะมีข้อความว่า

"(๖) เมื่อตนประกอบวิชาชีพหรืออาชีพอยู่แล้วก่อนสมรส"

๓. ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา

ตามกฎหมายปัจจุบัน ภริยาจะกระทำนิติกรรมใด ๆ โดยพลการเองไม่ได้ นอกจากจะได้รับความยินยอมของสามี เว้นแต่จะได้มีสัญญาก่อนสมรสไว้เป็นอย่างอื่น

โดยประเพณีของครอบครัวไทยทั่ว ๆ ไป หญิงมีสามีสำนึกอยู่เสมอว่า สามีมีความรอบรู้และสุขุมกว่าภริยา สามีที่ดีจะเป็นทั้งที่ปรึกษาและผู้ให้คำแนะนำในทางที่เป็นกำลังใจให้หญิงมีสามีปฏิบัติภารกิจในทางที่ถูกต้องอันควร จะไม่มีบุคคลอื่นใดที่จะให้ความ หวังดีต่อกัน และกันเท่า ที่สามีจะพึงให้แก่ภริยา ภริยาที่จะพึงให้แก่สามี ความรักใคร่ปรองดองระหว่างสามีภริยาเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในครอบครัวของคนไทย ซึ่งเต็มไปด้วยวัฒนธรรมและศีลธรรมอันดีต่อกัน

ส่วนใหญ่ในทางปฏิบัติต่อกันนั้น ถึงแม้สามีจะเป็นหัวหน้าครอบครัว แต่สามีที่ดีก็ไม่เคยใช้สิทธิอันนั้นอย่างเคร่งครัด

เรื่องนี้เป็นเรื่องข้อเท็จจริงที่ปฏิบัติกัน แต่ในเรื่องของกฎหมายก็ควรจะได้แก้ไขเป็นบทบัญญัติไว้ เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ในบางกรณี ดังนั้นจึงใคร่จะขอเสนอแก้ไขดังต่อไปนี้

ให้ยกเลิกมาตรา ๑๔๗๔ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

"มาตรา ๑๔๗๔ ถ้าสินบริคณห์มีเอกสารลงชื่อสามีภริยาร่วมกัน การจำหน่ายสินบริคณห์นั้น ต้องเข้าชื่อด้วยกันทั้งสองคน

ในกรณีที่สินบริคณห์มีเอกสารลงชื่อสามีหรือภริยาแต่ฝ่ายเดียว สามีหรือภริยาย่อมจำหน่ายหรือทำนิติกรรมใด ๆ อันเกี่ยวกับสินบริคณห์นั้นตามลำพังตนเองได้ โดยมิต้องได้รับความยินยอมของอีกฝ่ายหนึ่ง"

๔. เหตุหย่า

นอกจากกรณีการฟ้องหย่าได้ตามมาตรา ๑๕๐๐ แล้วเห็นควรจะเพิ่มในกรณีที่ชายเลี้ยงดูหญิงอื่นเป็นภริยาโดยเปิดเผยให้หญิงมีสิทธิที่จะฟ้องหย่าได้ด้วย โดยเพิ่มในมาตรา ๑๕๐๐ เป็นอนุมาตรา (๑๐) ดังนี้

"(๑๐) เมื่อสามีให้ความอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันท์ภริยา ให้ภริยาฟ้องหย่าได้"

๕. ค่าอุปการะเลี้ยงดู

"มาตรา ๑๕๙๕ บุคคลไม่จำเป็นต้องอุปการะเลี้ยงดูผู้อื่นเมื่อตนมีหนี้อื่น ๆ ไม่สามารถจะอุประการะเลี้ยงดูได้โดยไม่เป็นภัยแก่การเลี้ยงดูตนเองตามสมควรแก่ฐานะ"

มาตรานี้เป็นหนทางที่ผู้ให้ค่าอุประการะเลี้ยงดูหลีกเลี่ยงหรือเพิกถอนในการที่จะให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูเสียได้ โดยอ้างว่าตนอยู่ในฐานะไม่สามารถจะเลี้ยงดูตนเองได้

ถ้าในกรณีให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูกับเด็ก เมื่อผู้ให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูอ้างว่าไม่สามารถที่จะให้ได้ความลำบากจะตกกับเด็ก ฉะนั้น ถ้าจะโปรดประทานพิจารณาให้ความเป็นธรรมกับเด็กได้โดยเพิ่มเติมบทกฎหมายประการใดให้เป็นสิทธิพิเศษ โดยฉะเพาะกรณีค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร ก็จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง

อนึ่ง การจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูตามกฎหมายปัจจุบันยังไม่รัดกุมพอ ควรจะให้ผู้ได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูมีโอกาสที่จะได้รับชำระโดยจริงจังเท่าที่พอจะทำได้ จึงเห็นควรเพิ่มวรรคสองในมาตรา ๑๕๙๗ ดังนี้

"มาตรา ๑๕๙๗ ค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้น ให้ชำระเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด แต่ถ้ามีเหตุพิเศษจะตกลงกันเองหรือจะร้องต่อศาลขอชำระด้วยวิธีอื่นก็ได้"

ขอเพิ่มเป็นวรรคสองว่า "ในกรณีตามวรรคหนึ่ง ผู้มีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู จะร้องขอต่อศาลให้ศาลสั่งผู้มีหน้าที่จ่ายเงินให้แก่ผู้ต้องให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นงวด ๆ จ่ายเงินจำนวนเท่ากับค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ตนโดยตรงก็ได้"

สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายฯ ตระหนักดีว่า ฯพณฯ และรัฐบาลมีภารกิจที่จะต้องช่วยเหลือประชาชนคนไทยในด้านอื่น ๆ อีกมาก เช่น ในด้านการครองชีพ และด้านโจรผู้ร้าย ฯลฯ และอาจจะเห็นไปว่า เรื่องที่สมาคมบัณฑิตสตรี

ทางกฎหมาย ฯ ขอประทานแก้ไขเพิ่มเติมมาให้เป็นเรื่องที่มีความจำเป็นน้อยกว่า ซึ่งสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ฯ ใคร่ขอประทานกราบเรียนว่า ความผาสุกในครอบครัวแต่ละครอบครัวของคนไทย ก็จะเป็นกำลังอันมั่นคงแก่ประเทศชาติทั้งในด้านส่วนรวมและเศรษฐกิจได้เหมือนกัน

อีกประการหนึ่ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ฉะบับนี้ได้ใช้มาก่อนมีองค์การสหประชาชาติ

สิทธิของมนุษยชน สิทธิของสตรี และสิทธิของเด็กตามกฎบัตรสหประชาชาตินั้น ประเทศที่เป็นสมาชิกทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทยได้รับรองสนับสนุนอยู่แล้ว จึงเป็นกาลเวลาอัน สมควรที่จะ ได้เปลี่ยน แปลง แก้ไขกฎหมาย ของ ไทยให้สอด คล้องกับกฎบัตรสหประชาชาติที่กล่าวนี้ด้วย

สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ฯ หวังในความกรุณาของ ฯ พณ ฯ ที่จะรับข้อเสนอของสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ฯ ไว้พิจารณา ถ้าหากมีข้อความประการใดที่ยังมิได้เป็นที่ชัดเจนแจ่มแจ้งพอเพียง สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ฯ ใคร่จะได้มีโอกาสส่งผู้แทนของสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ฯ ไปเรียนชี้แจงต่อเจ้าหน้าที่ ฝ่ายรัฐบาลด้วย

สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ฯ ขอประทานความกรุณา ฯ พณ ฯ ได้โปรดพิจารณาเรื่องนี้เป็นกรณีพิเศษต่าง-หากจากที่คณะกรรมการพิจารณาชำระสะสางประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ดำเนินการอยู่ที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษ-ฎีกาในปัจจุบันนี้ จะเป็นพระคุณอย่างสูง

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ)

นายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย

ร่างพระราชบัญญัติ

แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่ง

และพาณิชย์ (ฉบับที่..)

พ.ศ...............

....

....

....

....

....

โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

....

....

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า "พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่...) พ.ศ ...."

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็น (๖) ของมาตรา ๓๙ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

"(๖) เมื่อตนประกอบวิชาชีพ หรืออาชีพอยู่แล้วก่อนสมรส"

มาตรา ๔ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๑๔๕๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

"มาตรา ๑๔๕๖ ถ้าภริยาประกอบวิชาชีพหรืออาชีพอยู่แล้วก่อนสมรส ภริยาอาจประกอบวิชาชีพหรืออาชีพนั้นต่อไปได้ โดยมิต้องได้รับความยินยอมของสามี"

มาตรา ๕ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๑๔๗๔ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

"มาตรา ๑๔๗๔ ถ้าสินบริคณห์มีเอกสารลงชื่อสามีภริยาร่วมกัน การจำหน่ายสินบริคณห์นั้นต้องเข้าชื่อด้วยกันทั้งสองคน

ในกรณีที่สินบริคณห์มีเอกสารลงชื่อสามีหรือภริยาแต่ฝ่ายเดียว สามีหรือภริยาย่อมจำหน่ายหรือทำนิติกรรมใด ๆ อันเกี่ยวกับสินบริคณห์นั้นตามลำพังตนเองได้ โดยมิต้องได้รับความยินยอมของอีกฝ่ายหนึ่ง

มาตรา ๖ ให้ยกเลิกมาตรา ๑๔๘๘ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา ๗ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็น (๑๐) ของมาตรา ๑๕๐๐ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

"(๑๐) เมื่อสามีให้ความอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันท์ภริยา ให้ภริยาฟ้องหย่าได้"

มาตรา ๘ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา ๑๕๙๗ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

"ในกรณีตามวรรคหนึ่ง ผู้มีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูจะร้องขอต่อศาล ให้ศาลสั่งผู้มีหน้าที่จ่ายเงินให้แก่ผู้ต้องให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นงวด ๆ จ่ายเงินจำนวนเท่ากับค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ตนโดยตรงก็ได้"

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

....

นายกรัฐมนตรี

ร่างกฎกระทรวง

ฉบับที่.....(พ.ศ.....)

ออกตามความในพระราช บัญญัติจดทะเบียนครอบครัว

พุทธศักราช ๒๔๗๘

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัวพุทธศักราช ๒๔๗๘ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ให้ยกเลิกแบบ คร. ๑ ท้ายกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พุทธศักราช ๒๔๗๘ ลงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พุทธศักราช ๒๔๗๘ (ฉบับที่ ๒) ลงวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓ และให้ใช้แบบ คร. ๑ ท้ายกฎกระทรวงนี้แทน

ให้ไว้ ณ วันที่....................พ.ศ.......

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

คร. ๑

สถานที่................ อักษร... ....

.... ลำดับหน้า..........

เลขทะเบียนที่.....

คำร้องขอจดทะเบียนสมรส

ผู้มีนามข้างท้ายนี้ ขอทำคำร้องขอจดทะเบียนสมรสต่อเจ้าพนักงานตามความในมาตรา ๑๔๔๙ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังข้อความต่อไปนี้

รายการ	ชาย	หญิง
๑. นาม		
๒. เชื้อชาติ สัญชาติ		
๓ ถิ่นที่อยู่		
๔. อายุ เกิด วัน เดือน ปี		
๕. ที่เกิด		

รายการ	ชาย	หญิง
๖. อาชีพ		
๗. นามบิดา		
๘. ประเทศที่เกิดของบิดา		
๙. นามมารดา		
๑๐. ประเทศที่เกิดของมารดา		
๑๑. มิได้เป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่ โดยไม่เคยสมรสมาก่อน หรือเคยแต่หย่าเมื่อวันที่ ....เดือน .... พ.ศ............ ดังสำเนาการจดทะเบียนหย่า หรือสำเนาหนังสือหย่าขาด ในกรณีที่ทำการสมรสก่อน วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ที่ได้แนบมาท้ายนี้		
๑๒. ลายมือชื่อผู้ร้องขอจดทะเบียน		

คำร้องขอจดทะเบียนนี้ ผู้ร้องได้ยื่นต่อข้าพเจ้าเมื่อวันที่ ....เดือน.............. .....พ.ศ............ได้จดทะเบียนสมรสไว้แล้วในทะเบียนที่...........

ศาลครอบครัวของประเทศญี่ปุ่น (๑)

ศาลครอบครัวเป็นศาลพิเศษที่ตั้งขึ้นเพื่อ พิ จาร ณา พิพากษาคดีที่เกี่ยวกับเยาวชนและเรื่องภายในครอบครัว มีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมสวัสดิภาพของทุกครอบครัว และช่วยอบรมให้เยาวชนเป็นผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ โดยนำเอาหลักกฎหมาย ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของชุมชนและสังคมในส่วนที่เกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์ และความสัมพันธ์ระ หว่าง บุคคล มา ใช้ใน ทาง ปฏิ บัติ ศาล มี หน้า ที่ ที่ จะพิจารณาแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับครอบครัวและเยาวชน ซึ่งประพฤติผิดภายในกรอบของตัวบทกฎหมาย โดยพิจารณาคดีเป็นเรื่อง ๆ ไป ศาลจะพยายามวิเคราะห์ถึงสาเหตุของความยุ่งยากที่เกิดขึ้นพร้อมทั้งหาวิธีแก้ไข ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าลักษณะและหน้าที่ของศาล นี้ แตก ต่าง ไป จาก ศาล ยุติ ธรรมทั่วไป อย่าง มาก มาย นอก จาก นี้ ศาล ครอบ ครัว มี วิ ธี การ

(๑) จากเอกสารเผยแพร่ของสภาสตรีแห่งชาติ

พิจารณาที่ไม่มีพิธีรีตอง อาจแก้ไขปรับปรุงให้เข้ากับภาวะของบุคคลและคดีที่พิจารณาได้เสมอ ที่สำคัญก็คือการพิจารณากระทำระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นการภายในไม่เปิดเผยแก่บุคคลภายนอก เพราะฉะนั้นบุคคลภายนอกจึงไม่ใคร่จะมีโอกาสทราบถึงผลงานของศาล ศาลครอบครัวมีหน้าที่ช่วยเหลือให้บุคคลที่มาขอความยุติธรรมได้รับสิทธิตามกฎหมาย และดูแลให้ความคุ้มครองในด้านสวัสดิภาพของเยาวชนและครอบครัว ในกฎหมายเยาวชน (Juvenile law) บัญญัติว่ากฎหมายนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะ "จัดให้มีการเลี้ยงดูและอบรมเยาวชนให้เป็นคนดีและจัดให้มีการรักษาและป้องกัน เพื่อแก้อุปนิสัยและควบคุมสิ่งแวดล้อมของเยาวชนที่ประพฤติผิด" ส่วนกฎหมายพิจารณาคดีครอบครัว (Law for Determination of Family Affairs) มีวัตถุประสงค์ที่จะ "ดำรงรักษาไว้ซึ่งสันติสุขในครอบครัวและความร่วมมืออันดีในระหว่างพี่น้องซึ่งมีมูลฐานบนความเคารพบุคคล และความเสมอภาคของบุคคลทั้งชายและหญิงซึ่งเป็นหลักสำคัญ"

ความเป็นมาของส่วนเยาวชนและ ส่วน ครอบ ครัว ใน ศาล ครอบครัว

(๑) ความเป็นมาของส่วนเยาวชน (Juvenile Division) ในศาลครอบครัว

เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงหน้าที่เกี่ยวกับเยาวชนของศาลครอบครัวของประเทศญี่ปุ่นดี จึงขอถือโอกาสเล่าถึงความเป็นมาของศาลนี้สักเล็กน้อย กล่าวคือในปี ค.ศ. ๑๘๗๐ ได้มีการตั้งสถานฝึกอบรมในทำนองโรงเรียนดัดสันดาน (Chôji—jo) โดยเฉพาะเพื่อแยกเยาวชนซึ่งกระทำความผิดออกจาก อาช ญา กร ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ และจัดการฝึกอบรมให้การศึกษาแก่เยาวชนเหล่านั้นด้วย ถ้าพิจารณาจากหลักการในอันที่จะให้การคุ้มครองแก่เยาวชนที่เป็นอยู่ในทวีปอเมริกา และ ยุโรปใน ขณะนั้นแล้วจะเห็นได้ว่า การตั้งสถาบันดังกล่าวเพื่อจะแก้ไขปัญหาเยาวชนในเวลานั้นยังไม่ประสพผลดี จนกระทั่งถึงปลายคริสตวรรษที่ ๑๙ ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการตรา Reformatory Law ขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๐๐ ตามแบบอย่างของประเทศตะวันตก

กฎหมายฉบับนี้บัญญัติว่าเยาวชนที่มีอายุระหว่าง แปด ถึง สิบ-หกปี ที่ขาดผู้ปกครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้เยาว์ที่ขาดผู้ดูแลและเป็นเด็กจรจัด เด็กยากจนค่นแค้นหรือเด็กที่ประพฤติผิดร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนยุวอาชญากรที่ถูกศาลพิพากษาให้จำคุกจะต้องถูกส่งไปอบรมบ่ม นิ สัย ใน โรง เรียน คัด สัน ดาน (Kanka—in) เพื่อให้ได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาตามสมควร

เมื่อเวลาได้ผ่านไปก็ปรากฏว่า ในการที่นำทฤษฎีการแก้อุปนิสัยเด็กมาใช้นี้ ทางการได้พบว่ามีข้อบกพร่องต่าง ๆ หลายอย่างจึงจำเป็นต้องค้นหามาตรการใหม่ ๆ เพื่อที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาเยาวชนกระทำผิด จากการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับศาลเด็กในประเทศตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสหรัฐ-อเมริกาทำให้เกิดความสนใจที่จะดำเนินการเอาอย่างบ้าง และหลังจากที่ได้ทำการค้นคว้าและปรึกษา หา รือ กัน อย่าง กว้าง-ขวางในปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นเวลานานถึงสิบกว่าปี จึงได้พิจารณาตรากฎหมายเยาวชน (Juvenile law) และใช้บังคับในปี ค.ศ. ๑๙๒๓ กฎหมายฉบับนี้ได้ร่างขึ้นโดยยึดแนวความคิด

ทางสังคมวิทยาสมัยใหม่ ตามกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดให้มีการตั้งสำนักงาน สอบ สวน และ พิ จาร ณา ความ ผิด เยาว ชน (Chônen Shimpansjo) ซึ่งตั้งขึ้นก่อนศาลครอบครัวปัจจุบัน อย่างไรก็ตามสำนักงานสอบสวนและพิจารณา ความ ผิด เยาว-ชนนี้ มิได้ทำหน้าที่เป็นศาลทีเดียว แต่มีลักษณะเป็นสำนักงานฝ่ายบริหารซึ่งขึ้นอยู่กับกระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่เกี่ยวกับบุคคลซึ่งกระทำผิดที่เป็นเยาวชนอายุต่ำ กว่า สิบ แปด ปี ที่พนักงานอัยการส่งมาให้พิจารณาและเด็กที่มีประวัติหรือตกอยู่ในสิ่งแวดล้อมซึ่งน่าจะเป็นเหตุให้กระทำความผิด สำนักงานนี้มีหน้าที่จัดการดูแลเกี่ยวกับการจัดหาที่อยู่และเลี้ยงดูเยาวชนที่ถูกส่งตัวให้มาอยู่ ในความดูแล ซึ่งได้รับผลสำเร็จในการช่วยแก้ไขอบรมให้ผู้ที่กระทำความผิดไปแล้วกลับตัวเป็น คน ดี ได้เป็นจำนวนมาก

ตามรัฐธรรมนูญซึ่งประกาศใช้ในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ ได้กำหนดให้อำนาจตุลาการเป็นอิสระ รัฐบาลจึงต้องดำเนินการโอนการจัดการเกี่ยวกับเยาวชน ที่กระทำความผิดซึ่งเคยอยู่

ในอำนาจของสำนักงานของฝ่ายบริหาร มาขึ้นอยู่ในความควบคุมดูแลของศาลยุติธรรม

ฉะนั้นในการร่างกฎหมายแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเยาวชนดังกล่าวข้างต้น จึงได้กำหนดหลักการขึ้นใหม่ว่าจะรวมหน้าที่ที่เกี่ยวกับเยาวชนกับการแก้ปัญหาครอบครัว ซึ่งแต่เดิมเป็นอำนาจหน้าที่ของฝ่ายการพิจารณาเรื่องครอบครัว (Kani Shimpansno) ในศาลจารีตประเพณีมาเป็นอำนาจหน้าที่ของศาลใหม่ ซึ่งมีชื่อว่าศาลครอบครัว (Katei Saibansho)

(๒) ความเป็นมาของส่วนครอบครัวในศาลครอบครัว

ต่อจากปัญหาเยาวชน ทางการได้เริ่มสนใจปัญหาที่จะจัดให้มีวิธีการพิเศษสำหรับข้อพิพาทภายในครอบครัว ด้วยเหตุนี้ในปี ค.ศ. ๑๙๑๙ หลังจากที่คณะกรรมการวิสามัญสอบสวนเกี่ยว กับ การ ร่าง กฎ หมาย ของ คณะ รัฐ มน ตรี (Temporary Committee for Investigation of the Cabinet) ได้ดำเนินการศึกษากฎหมายครอบครัวและมรดกของญี่ปุ่นแล้ว เสนอว่าไม่ควรให้ศาลธรรมดาพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัว แต่ควร

ส่งคดีเหล่านั้นไปยังส่วนพิเศษเกี่ยวกับเรื่องครอบครัว ซึ่งจะทำหน้าที่วินิจฉัยข้อพิพาทที่ส่ง มาโดย ยึด หลัก ศีล ธรรม และความบริสุทธิ์ใจของคู่ความเป็นสำคัญ และเนื่องจากคดีเรื่องครอบครัวมีเพิ่มมาขึ้น จึงยิ่งเห็นเด่นชัดว่า การดำเนินคดีในศาลธรรมดาทั่วไปนั้น ทำให้การระงับคดีดังกล่าวไม่ได้ผลสมความมุ่งหมาย ฉะนั้น จึงได้มีการตรากฎหมาย ว่าด้วยการประนีประนอมคดีครอบครัวขึ้น ทั้งนี้โดยอาศัยข้อเสนอแนะของคณะกรรมการดังกล่าวข้างต้นบ้างเป็นแนวทางและบัญญัติวิธีการพิจารณาคดีครอบครัว โดยยึดถึงวิธีการประนีประนอมกันเป็นหลัก

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองสุดสิ้นลง รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้บัญญัติให้ชายและหญิงมีเสรีภาพเท่าเทียมกันและได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งบรรพสี่และห้าซึ่งเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก นอกจากนี้ยังได้มีการตรากฎหมายว่าด้วยการพิจารณาคดีครอบครัวในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับวิธีการแก้ปัญหาศาลครอบครัว กฎหมายฉบับนี้ได้

บัญญัติให้ดำเนินการแก้ปัญหาครอบครัว โดยใช้วิธีพิจารณาและไกล่เกลี่ยยิ่งกว่าการให้ศาลมีคำพิพากษา อำนาจในการพิจารณาคดีเหล่านี้อยู่ในส่วนการพิจารณาคดี ครอบ ครัว ของศาล

ในขณะที่กำลังพิจารณาแก้ไขกฎหมายเยาวชน ได้มีการตกลงกำหนดให้นำปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวและเยาวชนไปไว้ในเขตอำนาจศาลเดียวกัน เพราะได้พิจารณาเห็นว่าการแก้ไขภาวะการณ์ภายในครอบครัวเป็น สิ่ง จำ เป็น เบื้อง ต้น ใน การอบรมดูแลเด็ก และเป็นการป้องกันเยาวชนมิให้กระทำผิด ฉะนั้น จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเยาวชนและกฎหมายว่าด้วยการพิจารณาคดีครอบครัว เพื่อจัดตั้งศาลครอบครัวขึ้น และเปิดดำเนินการได้ตั้งแต่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๙

ถ้าพิจารณาหลักในการดำเนิน งาน คดี ครอบ ครัว และเยาวชนแล้ว จะเห็นได้ว่าทฤษฎีศาลครอบครัวของญี่ปุ่นมีลักษณะใกล้เคียงกับข้อเสนอ ของ ท่าน ผู้ พิ พาก ษา เป็น บีลินเซย์ และศิษย์ แต่เนื่องจากภาวะแวดล้อมและความเป็น

มาทางประวัติทางศาสตร์แตกต่างกับชีวิตและความเป็นอยู่ในยุโรปและสหรัฐอเมริกา ฉะนั้นวิธีการจัดตั้งจึงแตกต่างไปจากข้อเสนอนั้นมาก เมื่อเริ่มดำเนินการศาลครอบครัวของญี่ปุ่นยังไม่สามารถดำเนินการเกี่ยวกับคดีครอบครัวและเยาวชนให้ประสานกันได้ แต่เมื่อมาถึงปัจจุบันนี้การปฏิบัติของศาลค่อย ๆ เข้ารูปตามโครงการที่กำหนดไว้แต่เดิมแล้ว

การจัดตั้งศาลครอบครัวและเจ้าหน้าที่

(๑) การจัดตั้งศาล

ศาลครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจตุลาการของญี่ปุ่นมีฐานะเป็นศาลชั้นต้นพิเศษ ซึ่งเป็นอิสระและฐานะเท่ากับศาลท้องถิ่น (District Court) ปัจจุบันมีศาลครอบครัวศาลหนึ่งทุก ๆ เขตปกครอง (Prefecture) ยกเว้นในเกาะฮอกไกโดซึ่งมีถึง ๔ ศาล รวมทั้งสิ้นมี ๔๙ ศาลด้วยกัน นอกจากศาลเหล่านี้แล้วยังมีสำนักงานสาขาอีก ๒๓๔ แห่ง ตั้งกระจัดกระจายกันทั่วประเทศ เป็นที่น่าสังเกตว่ามีศาลครอบครัวเพียง ๑๔ แห่งในนครใหญ่ ๆ เช่น โตเกียว โยโกฮามา โอซากา

เกียว โตนาโกยา ฮิโรชิมา และฟูกูโอกา เท่านั้นที่มีเจ้าหน้าที่ประจำพร้อมบริบูรณ์และมีสำนักงานแยกเป็นส่วนสัด ส่วนในที่อื่น ๆ นอกจากจะใช้สถานที่รวมกับศาลท้องถิ่นแล้ว ยังอาศัยเจ้าหน้าที่ของศาลนั้น ๆ ด้วย

(๒) เจ้าหน้าที่ของศาล

(ก) ผู้พิพากษา ผู้ที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษาจะต้องเป็น ผู้ที่มีความสนใจ ความสามารถและความเข้าใจในปัญหาครอบครัวและเยาวชนดี ผู้พิพากศาลครอบครัวจะต้องมีประสพการณ์เป็นผู้พิพากษาหรือ ทนายความมาแล้ว ไม่น้อยกว่าสิบปี ส่วนผู้พิพากษาสมทบนั้นโดยปกติมักจะมีอายุน้อยกว่าผู้พิพากษา การเลือกผู้พิพากษาศาลครอบครัวก็จะกระทำอย่างเดียวกันกับการเลือกผู้พิพากษาศาลท้องถิ่นหรือผู้พิพากษาศาลสูง ศาลสูงสุด (Supreme Court) จะเสนอรายชื่อให้คณะรัฐมนตรีเลือก เมื่อผู้ใดได้รับการคัดเลือกแล้วจะได้รับการแต่งตั้งให้อยู่ในตำแหน่งคราวละสิบปี

(ข) พนักงานคุมประพฤติของศาลครอบครัว

พนักงานคุมประพฤติของศาลครอบครัวเป็นเจ้าพนักงานของศาล ไม่มีหน้าที่เกี่ยวกับการฟ้องคดีหรือแก้ต่างบุคคลซึ่งเป็นผู้ต้องหาในศาล ผู้พิพากษาคนหนึ่งจะมีพนักงานคุมประพฤติประมาณ ๓—๔ คน ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย หน้าที่สำคัญของพนักงานเหล่านี้คือ ดำเนินการสืบสวนก่อนพิจารณาและควบคุมการประพฤติหรือได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เกี่ยวกับคดีครอบครัวหรือเยาวชนคดีใดคดีหนึ่งโดยเฉพาะ บุคคลซึ่งจะได้รับการแต่งตั้งเป็นพนักงานคุมประพฤติจะต้องเป็นบุคคลที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในสาขาสังคมศาสตร์ จิตวิทยา และการศึกษา ทุกปีจะมีการคัดเลือกผู้ช่วยพนักงานคุมประพฤติ และเมื่อทำงานไปแล้วไม่น้อยกว่าสองปีและเข้ารับการศึกษาในสถาบันฝึกอบรมและวิจัยแห่งชาติแผนกคุมประพฤติเป็นเวลาอีกหนึ่งปีและสอบไล่ได้แล้วจึงจะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพนักงานคุมประพฤติ

(ค) จ่าศาล

ศาลครอบครัวมีจ่าศาลรับผิดชอบในการตระเตรียมและเก็บรักษาเอกสารของราชการเช่น สำนวนคดี เป็นต้น

(ง) แพทย์

ศาลครอบครัวมีคลีนิคพร้อมด้วยแพทย์ซึ่งทำหน้าที่ประจำหรืออยู่บางเวลา แพทย์ส่วนใหญ่เป็นจิตแพทย์เฉพาะโรคทางอายุรศาสตร์ภายใน นอกจากนั้นก็มีพยาบาลช่วยเหลือตามสมควร

(จ) ที่ปรึกษาศาลครอบครัวและพนักงานประนอมข้อพิพาท

บุคคลเหล่านี้มิได้เป็นข้าราชการตามความหมายที่แท้จริง แต่ก็เป็นบุคคลสำคัญที่ศาลจะขาดเสียมิได้ ในการคัดเลือกผู้ที่จะเป็นที่ปรึกษาศาลครอบครัวและพนักงานประนอมข้อพิพาท มีหลักอยู่ว่าบุคคลผู้นั้นต้องเป็นผู้มีชื่อเสียงและมีวิจารณญาณดี ผู้ใดได้รับแต่งตั้งถือว่ามีเกียรติอย่างสูง ข้อที่น่าสังเกตก็คือว่า พนักงานประนอมข้อพิพาทที่เป็นหญิงได้เพิ่มขึ้นทุกปีในปี ค.ศ. ๑๙๖๕ มี ๕,๑๗๓ คน หรือคิดเป็นร้อยละ ๒๙ ของ

จำนวนทั้งหมด ในคดีครอบครัวที่ต้องใช้พนักงานประนอมข้อพิพาทจะต้องมีพนักงานคนหนึ่งเป็นหญิง ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นผู้ที่มีความเข้าใจความรู้สึกและฐานะของหญิงด้วยกันได้ถูกต้องและดีกว่าชายเพื่อให้คู่ความมั่นใจว่าตนจะได้รับความยุติ-ธรรม ซึ่งเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้การประนีประนอมเป็นผลสำเร็จ

(๓) สำนักงานครอบครัวของสำนักงานเลขาธิการศาลสูงสุด

ตามระบบศาลยุติธรรมของญี่ปุ่น ศาลทั้งหลายรวมทั้งศาลครอบครัวอยู่ในความควบคุมดูแลของศาลสูงสุด ศาลสูงสุดแต่งตั้งและถอดถอนพนักงานเจ้าหน้าที่ทุกตำแหน่งนอกจากผู้พิพากษา กระทำหน้าที่บริหารงานด้านการเงินและการบริหารของศาลทั้งปวง ในทางปฏิบัติงานดังกล่าวนี้ศาลสูงสุดมอบให้อยู่ในความบังคับบัญชาของสำนักเลขาธิการศาลสูงสุดซึ่งแบ่งออกเป็นสำนักงานย่อย ๆ อีกหลายแห่งเช่นสำนักงานครอบครัว มีหน้าที่จัดการเกี่ยวกับภายในงานศาลครอบครัวเป็นต้น

อำนาจของศาลครอบครัว

(๑) อำนาจเกี่ยวกับคดีเยาวชน

ส่วนเยาวชนในศาลครอบครัวมีหน้าที่เกี่ยวกับคดีทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนอายุต่ำกว่ายี่สิบปีกระทำความผิด และผู้ใหญ่ที่กระทำให้เกิดความเสียหายแก่สวัสดิภาพของเยาวชน "เยาวชนที่กระทำความผิด" รวมถึงผู้เยาว์ที่กระทำความผิดอาญาและเด็กซึ่งมีความโน้มเอียงว่าจะกระทำความผิดต่อไปอีกในอนาคต ศาลมีอำนาจเกี่ยวกับเยาวชนทั้งปวงในขั้นต้นไม่ว่าจะเป็นคดีทำผิดมีโทษฉกรรจ์ เช่น การฆ่าคน การวางเพลิง หรือคดีความผิดที่มีโทษเล็กน้อย เช่น ความผิดเกี่ยวกับจราจร การฝ่าฝืนกฎหมายปกครอง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้คดีอาญาทั้งปวงที่มีผู้เยาว์เกี่ยวข้องจะต้องส่งสำนวน และ ผู้เยาว์ไปให้ศาลครอบครัวสอบสวนและพิจารณาก่อน อย่างไรก็ดีในกรณีที่เยาวชนผู้นั้นมีอายุเกินสิบหกปีแล้ว และผู้พิพากษาพิจารณาแล้วเห็นว่า ลักษณะแห่งความผิดหรือภาวะแวดล้อมของคดีควรจะปฏิบัติต่อผู้เยาว์นั้นเสมือนเป็นอาชญากร ผู้พิพากษา

อาจสั่งให้ส่งคดีไปให้พนักงานอัยการเพื่อดำเนินคดีอย่างเดียวกับคดีอาญาทั่วไปก็ได้

กฎหมายเยาวชนปัจจุบันบัญญัติว่า ศาลครอบครัวมีอำนาจในคดีที่ผู้เยาว์

(ก) ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดูแลอยู่เนือง ๆ

(ข) หายไปจากบ้านโดยไม่มีเหตุผลสมควร

(ค) มั่วสุมกับบุคคลซึ่งมีลักษณะว่าจะกระทำความผิดหรือบุคคลที่ขาดศีลธรรมหรือไปเที่ยวสถานที่ไม่ควรไปเสมอๆ หรือ

(ง) กระทำการซึ่งขัดกับศีลธรรมอยู่เนือง ๆ หรือกระทำการอื่นใดซึ่งเมื่อพิจารณาจากความประพฤติและสิ่งแวดล้อม ของเยาวชนแล้วน่าจะเป็นเหตุให้ผู้เยาว์นั้นเป็นผู้กระทำความผิด

สำหรับเด็กที่มีอายุต่ำกว่า ๑๔ ปี กระทำความผิด ซึ่งถ้าเป็นผู้ใหญ่ทำแล้วจะเป็นความผิดตามกฎหมายอาญา จะต้อง

ส่งไปให้ศูนย์แนะแนวเด็ก (Child Guidance Centre) ตามกฎหมายว่าด้วยสวัสดิภาพเด็กดำเนินการก่อน เด็กเหล่านี้จะเข้ามาอยู่ในอำนาจศาลครอบครัวก็ต่อเมื่อศูนย์แนะแนวเด็กเห็นว่าควรให้ศาลครอบครัวพิจารณา หรือจำเป็นต้องใช้มาตรการบังคับบางอย่าง เช่น การจำกัดเสรีภาพ ในกรณีเช่นนี้ จะต้องส่งคดีให้ศาลครอบครัวพิจารณา

ตามปกติศาลครอบครัวมีอำนาจพิจารณาเยาวชนที่อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี แต่อย่างไรก็ดียังมีอำนาจพิจารณาบุคคลซึ่งมีอายุเกิน ๒๐ ปีด้วยดังต่อไปนี้

(ก) ผู้ถูกคุมประพฤติตามคำสั่งศาลครอบครัวที่หัวหน้าสำนักงานคุมประพฤติรายงานว่า มีความประพฤติโน้มเอียงที่จะกระทำความผิดเกินวิสัยที่จะทำการคุมประพฤติได้

(ข) ผู้ถูกสั่งปล่อยให้พ้นโทษก่อนกำหนด โดยมีเงื่อนไขแต่ไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไข และคณะกรรมการช่วยผู้กระทำความผิดให้กลับตัวแห่งท้องถิ่น ขอให้ส่งตัวไปโรงเรียนฝึกอบรม (Reform and Training School) และ

(ค) นักเรียนในโรงเรียนฝึกอบรม ที่ผู้อำนวยการโรงเรียนขอให้ขยายเวลารับการฝึกอบรมออกไป เพราะจำเป็นต้องให้ได้รับการศึกษาอบรมต่อไปอีก

(๒) อำนาจเกี่ยวกับคดีที่ผู้ใหญ่กระทำความผิดอาญา

ผู้ใหญ่ซึ่งกระทำการอันเป็นที่เสียหายแก่สวัสดิภาพของเยาวชนก็อยู่ในอำนาจของศาลครอบครัวเช่นกัน ความผิดหลายอย่างมีกำหนดไว้ในกฎหมายสวัสดิภาพเด็ก กฎหมายมาตรฐานแรงงานและกฎหมายการศึกษาในโรงเรียน เช่นการชักนำเด็กเพื่อไปประกอบกิจทางเพศ การกระทำทารุณโหดร้าย และการใช้แรงงานเด็กจนดึกดื่นเกินสมควร เป็นต้นมูลเหตุที่ให้ศาลครอบครัวมีอำนาจในเรื่องเหล่านี้ก็เพื่อคุ้มครองเยาวชนและส่งเสริมสิทธิมูลฐานของมนุษยชน อย่างไรก็ตามการที่บิดามารดาหรือผู้ปกครองทอดทิ้งละเลยหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูเด็กนั้นตามกฎหมายญี่ปุ่นยังไม่ถือว่าเป็นความผิดที่ศาลครอบครัวมีอำนาจพิจารณาได้

การอุปการะเลี้ยงดูนี้ยังถือว่าเป็นปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่ส่วนคดีครอบครัวจะพิจารณาและประนีประนอม ส่วนการทอดทิ้งถ้าถึงขั้นเป็นความผิดประมวลกฎหมายอาญา ก็ตกอยู่ในอำนาจศาลอาญาทั่วไป

(๓) อำนาจเกี่ยวกับคดีครอบครัว

ศาลครอบครัวมีอำนาจกว้างครอบคลุมไปถึงข้อพิพาทและการขัดแย้งทั้งหลายภายในครอบครัว รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับครอบครัวซึ่งมีความสำคัญในทางกฎหมาย กฎหมายญี่ปุ่นแยกปัญหาเหล่านี้ออกเป็นสามประเภท คือ.—

(ก) เรื่องที่มีลักษณะต้องให้ศาลพิจารณาพิพากษา เช่น สั่งให้เป็นบุคคลไร้ความสามารถ การสั่งให้เป็นผู้สาปสูญ หรือการแก้ทะเบียนครอบครัว เป็นต้น

(ข) เรื่องซึ่งควรจะต้องพิจารณาให้เป็นไปตามข้อตกลงของคู่กรณี เช่น การหย่าหรือการเลิกรับบุตรบุญธรรม และ

(ค) เรื่องซึ่งจะต้องให้เป็นไปตามข้อตกลงของคู่กรณีก็ได้ หรือตามคำพิพากษาของศาลก็ได้ เช่น การแบ่งสินสมรส การหย่า หรือการแบ่งทรัพย์สินที่ได้รับมรดกร่วมกัน

กฎหมายว่าด้วยการพิจารณาคดีครอบครัว บัญญัติว่า (ก) คดีนั้นจะต้องพิจารณาโดยวิธีที่เรียกว่า Shiupar (ข) จะต้องใช้วิธีการประนีประนอม ส่วน (ค) คดีนั้นในขั้นแรกให้ใช้วิธีประนีประนอม ถ้าประนีประนอมไม่ได้จึงให้ใช้วิธีพิจารณา

ถึงแม้ว่าในญี่ปุ่นจะฟ้องขอให้ศาลธรรมดาพิพากษาให้สามีภริยาหย่าขาดกันได้ แต่วิธีพิจารณาในขั้นต้นจะต้องเริ่มต้นในศาลครอบครัว ในชั้นประนีประนอมจะได้มีการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งให้คู่พิพาทคืนดีกัน ถ้าคืนดีกันไม่ได้จึงจะให้คู่กรณีตกลงหย่ากันด้วยดี ทั้งนี้เนื่องจากการหย่ากันด้วยความสมัครใจอนุญาตให้ทำได้ ไม่เหมือนกับในสหรัฐอเมริกา ด้วยเหตุนี้การหย่าส่วนมากมักจะยุติกันในชั้นประนีประนอมในศาลครอบครัว นอกจากคู่กรณีจะตกลงกันไม่ได้เพราะฝ่ายหนึ่งต้องการหย่า ในกรณีนี้จึงจะต้องดำเนินคดีต่อไปในศาลท้องถิ่น (District Court)

วิธีพิจารณาความในศาลครอบครัว

(๑) วิธีการสอบสวนและพิจารณาคดีเยาวชน

(ก) ตามปกติ วิธีพิจารณาของศาลครอบครัวที่เกี่ยวกับเยาวชน เริ่มต้นเมื่อ

(๑) บุคคลซึ่งได้รับมอบหมายให้ดูแลเยาวชน ครู หรือมีส่วนได้เสียได้มาแจ้งต่อศาล

(๒) พนักงานคุมประพฤติของศาลครอบครัว ซึ่งพบว่าเยาวชนกระทำความผิด รายงานต่อศาล

(๓) ผู้ว่าราชการจังหวัด (Prefectural Governor) หรือหัวหน้าสำนักงานแนะแนวเด็ก เสนอคดีเยาวชนไปยังศาล

(๔) ตำรวจหรือพนักงานอัยการเสนอคดีเยาวชนไปยังศาล

นับแต่มีศาลครอบครัวเป็นต้นมา คดีเยาวชนได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าส่วนใหญ่เป็นคดีที่เกิดจากการฝ่าฝืนกฎหมายการจราจรร่วมการกระทำอย่างอื่นที่เป็นการผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มีการลักทรัพย์ประมาณร้อยละ ๖๐ นอกจากกรณีนี้ก็มีความผิดเกี่ยวกับเพศ วิวาทและทำร้ายร่างกาย

(ข) เมื่อยื่นฟ้องต่อศาลแล้วผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนจะส่งให้พนักงานคุมประพฤติสืบสวนคดี ในการสืบสวนพนักงานคุมประพฤติจะสืบสวนถึงบุคคลิกลักษณะ ชีวประวัติภูมิประวัติของครอบครัว ตลอดจนสิ่งแวดล้อมรอบตัวเยาวชนนั้นโดยละเอียด ถ้าจำเป็นต้องมีการตรวจร่างกายหรือจิตใจก็จะส่งตัวเยาวชนนั้นไปยังสถานที่พิจารณาและแยกประเภทเยาวชนจนกว่าจะตรวจเสร็จ หรือส่งไปยังคลีนิคของศาลครอบครัว เมื่อสืบสวนเสร็จแล้วก็จะได้รายงานผลการสืบสวนคดีพร้อมทั้งเสนอแนะวิธีการที่จะปฏิบัติต่อเยาวชนนั้นให้ผู้พิพากษาทราบ เมื่อได้รับรายงานนี้แล้วผู้พิพากษาจะได้กำหนดเวลาและสถานที่ที่จะพิจารณาคดี เนื่องจากไม่ประสงค์จะให้มีการโฆษณาเรื่องที่อยู่ในระหว่างพิจารณา ฉะนั้นการพิจารณาจึงกระทำกันเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้พิพากษาจ่าศาล บิดามารดา หรือผู้ปกครองเยาวชน พนักงานคุมประพฤติและผู้สอบสวนเท่านั้น

(ค) รายงานของพนักงานคุมประพฤติ การพิจารณาและสอบสวนของผู้พิพากษาเองและ จากผล ของการ พิจารณา

เป็นหลักในการวินิจฉัยของผู้พิพากษาซึ่งอาจสั่งอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้.—

(๑) สั่งให้ส่งคดีไปให้หัวหน้าสำนักงานแนะแนวเด็ก ผู้พิพากษาจะสั่งเมื่อพิจารณาเห็นว่าควรจะปฏิบัติต่อผู้เยาว์ตามกฎหมายสวัสดิการเด็กยิ่งกว่าส่งตัวไปควบคุมไว้

(๒) สั่งจำหน่ายคดี ผู้พิพากษาจะสั่งเมื่อพิจารณาเห็นว่าไม่จำเป็นจะต้องปฏิบัติอย่างใดกับเด็กแม้ว่าจะได้ทำการสืบสวนอย่างมากมายก็ตาม

(๓) สั่งให้ส่งคดีไปให้พนักงานอัยการ เพราะพิจารณาเห็นว่าคดีมีลักษณะร้ายแรงหรือพฤติการณ์แวดล้อมแห่งคดี ควรส่งตัวผู้เยาว์ไปให้พนักงานอัยการดำเนินคดีตามวิธีพิจารณาความอาญา

(๔) สั่งให้ส่งตัวไปควบคุมไว้ ซึ่งมีวิธีการอยู่ ๓ วิธี คือ

(ก) ส่งตัวเยาวชนไปอยู่ในสำนักงานดูแลความประพฤติ สำนักงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงยุติธรรมซึ่งตั้งอยู่ในเขตท้องที่ที่มีศาลครอบครัวทุกแห่ง การควบคุมดูแลเยาวชนตกเป็นหน้าที่ของพนักงานคุมประ-พฤติประจำสำนักงานท้องถิ่นโดยมีพนักงานคุมประพฤติอาสาสมัครเป็นผู้ช่วย

(ข) ส่งตัวเยาวชนไปยังสถานฝึกอบ-รมเด็ก(Kyogo—in)หรือสถานรับเด็กที่พึ่งตัวเองไม่ได้ (Yo—go shisetue) สถานที่เหล่านี้เป็นสถาบันที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายสวัสดิภาพ-เด็ก รัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น หรือบุคคลทั่วไปเป็นผู้ตั้งสถานฝึกอบรมเด็กเพื่อเลี้ยงดูเด็กซึ่งประพฤติผิดหรือน่าจะประพฤติ-ผิด ส่วนสถานรับเด็กที่พึ่งตัวเองไม่ได้เป็นสถาบันของเอกชนตั้งขึ้นเพื่อเลี้ยงดูเด็กที่พึ่งตัวเองไม่ได้ เด็กที่ถูกทารุณหรือทอดทิ้ง

(ค) ส่งตัวเยาวชนไปยังโรงเรียนฝึกอบรม (Shônen—in)

โรงเรียนประเภทนี้เป็นสถาบันที่รัฐจัดตั้งขึ้นเพื่ออบรมเยาวชนที่ศาลครอบครัวส่งมาโรงเรียนแบ่งนักเรียนออกเป็น ๔ พวก กล่าวคือ รุ่นเล็ก สำหรับเยาวชนที่มีอายุระหว่าง ๑๔ ถึง ๑๖ ปี รุ่นกลางสำหรับเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ ๑๖ ปีขึ้นไปแต่ยังไม่มีความโน้มเอียงเป็นอาชญากรเต็มที่ รุ่นใหญ่สำหรับเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ ๑๖ ปี ขึ้นไปและมีความโน้มเอียงเป็นอาชญากร และพวกที่ต้องรับการรักษาพยาบาลสำหรับเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ ๑๔ ปีขึ้นไป แต่มีร่างกายพิการหรือจิตใจไม่ปกติ

(๒) ถ้าผู้พิพากษาเห็นว่าไม่สมควรสั่งการอย่างหนึ่งอย่างใดดังกล่าวข้างต้นในขณะนั้น หรือเห็นว่าจำเป็นจะต้องศึกษาพิจารณาเพิ่มเติมอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะวินิจฉัย ก็จะส่ง

เยาวชนนั้นให้พนักงานคุมประพฤติดูแลเป็นการชั่วคราว ในระหว่างที่อยู่ในความดูแลของพนักงานคุมประพฤติเยาวชนนั้นอาจจะได้รับอนุญาตให้อยู่กับบุคคลซึ่งมีหน้าที่เลี้ยงดู (บิดามารดาหรือผู้ปกครอง) แต่จะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ศาลครอบครัวกำหนด หรืออาจจะถูกส่งไปให้อยู่กับสถาบันหรือบุคคลที่เหมาะสม การที่ผู้พิพากษามีคำสั่งเช่นนี้ในระหว่างรอการพิจารณาสั่งเด็ดขาด เรียกว่าการคุมประพฤติชั่วคราว (Shikenkansatsu) ซึ่งเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของพนักงานคุมประพฤติ

(๓) เมื่อพิจารณาผลการสอบสวนของพนักงานคุมประพฤติรายงานการตรวจร่างกายและจิตใจของแพทย์และคำให้การในระหว่างพิจารณาแล้ว ถ้ามีความจำเป็นต้องพึ่งข้อเท็จจริงเพิ่มเติมผู้พิพากษาอาจมีคำสั่งจึงจะวินิจฉัยคดี และออกคำสั่งตามที่พิจารณาเห็นสมควร เรียกพยาน (รวมทั้งพยานที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ) มาให้การตามประมวลวิธีพิจารณาความอาญาเท่าที่ไม่ขัดกับวิธีพิจารณาของเยาวชนด้วยก็ได้ เสร็จ

แล้วในคำสั่งนั้น ผู้พิพากษาจะได้แสดงเหตุผลในการวินิจฉัย และปฏิบัติต่อเยาวชน และคัดสำเนากลัดติดไปกับสำนวนคดีรายตัวของเยาวชนที่พิจารณา เพื่อส่งไปให้สำนักงานที่มีหน้าที่ปฏิบัติให้เป็นไปตามคำสั่ง เช่น สำนักงานควบคุมดูแลเกี่ยวกับการคุมประพฤติและการปล่อยชั่วคราว หรือโรงเรียนฝึกอบรม เป็นต้น

เมื่อศาลครอบครัวมีคำสั่งแล้วก็หมดอำนาจในตัวเยาวชนนั้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากการส่งตัวเยาวชนไปยังสถานที่ดังกล่าวเป็นมาตรการที่จะอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งศาลอาจมีความห่วงใยในอนาคตของเยาวชนนั้นอยู่ ฉะนั้นจึงให้ผู้พิพากษาและเจ้าพนักงานคุมประพฤติของศาลมีสิทธิเข้าไปเอง หรือเมื่อได้รับคำร้องของบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าไปยังสถานที่รับเยาวชน เพื่อตรวจหรือให้คำแนะนำที่จำเป็นเกี่ยวกับการอบรมนั้นได้ และในกรณีที่จำเป็นต้องให้นักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนฝึกอบรมคนใดคนหนึ่งอยู่ต่อไปอีก ภายหลังที่บรรลุนิติภาวะเพื่อรับการศึกษาอบรมต่อไป ผู้อำนวยการโรงเรียนจะ

ก้องทำคำร้องยื่นต่อศาลครอบครัว และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้พิพากษาก่อน

ถ้าเยาวชนหรือบุคคลที่มีหน้าที่เลี้ยงดูเยาวชนนั้น ไม่เห็นด้วยกับคำสั่งของศาลครอบครัว ก็อาจคัดค้านโดยอุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อศาลสูง (High Court) ได้ แต่ความจริงแล้วการอุทธรณ์มีน้อยมาก

วิธีพิจารณาความอาญาที่เกี่ยวกับผู้ใหญ่ซึ่งกระทำการอันเป็นการเสียหายแก่สวัสดิภาพของเยาวชน

สำหรับการกระทำผิดซึ่งเป็นที่เสียหายแก่สวัสดิภาพของเยาวชนนั้น พนักงานอัยการจะต้องดำเนินคดีในศาลครอบครัว วิธีพิจารณาในเรื่องดังกล่าวในศาลครอบครัวก็คล้ายคลึงกันกับการดำเนินคดีอาญาในศาลท้องถิ่น (District Court) แต่การพิจารณาทำกันเปิดเผยโดยมีผู้พิพากษาศาลครอบครัวสวมครุยสำหรับผู้พิพากษาศาลอาญานั่งพิจารณา

วิธีพิจารณาและประนีประนอมความในคดีครอบครัว

(๑) วิธีพิจารณาและประนีประนอมยอมความเริ่มขึ้นเมื่อมีบุคคลที่เกี่ยวข้องยื่นฟ้อง คำฟ้องจะทำเป็นหนังสือหรือ

ฟ้องด้วยวาจาก็ได้เพื่อเร่งให้คดีลุล่วงไปโดยเร็ว การพิจารณาทั้งหลายกระทำโดยไม่เปิดเผยและไม่ยึดถือแบบแผนเคร่งครัด ซึ่งต่างกับการดำเนินคดีทั่วไปในศาลแพ่ง เมื่อได้รับคำฟ้องแล้วศาลครอบครัวจะมีหมายเรียกคู่ความและดำเนินการพิจารณาโดยมีที่ปรึกษาศาลครอบครัว (Sanyo—in) และในกรณีที่จำเป็นผู้พิพากษาอาจสั่งให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการสืบสวน หรือขอให้คลีนิคของศาลครอบครัวตรวจร่างกาย หรือสั่งให้นำพยานมาสืบก็ได้

เมื่อผู้พิพากษาวินิจฉัยชี้ขาดคดีแล้ว คู่ความมีสิทธิอุทธรณ์ต่อไปยังศาลสูง (High Court) ได้ เมื่อคำวินิจฉัยมีผลบังคับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องก็จะต้องเป็นไปตามนั้น เช่น คำวินิจฉัยสั่งให้ชำระเงินหรือโอนทรัพย์สินคู่ความซึ่งมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติตามทันที

มีข้อที่น่าสังเกตอย่างหนึ่ง คือ คดีที่ขึ้นมาสู่ศาลครอบครัวส่วนใหญ่เป็นคดีที่เกี่ยวกับการรับบุตรบุญธรรม มูลเหตุที่สำคัญที่มีการรับบุตรบุญธรรมกันมากนั้น เนื่องมาจาก

"การไม่มีบุตร" "เพื่อส่งเสริมสวัสดิการของบุตรบุญธรรม" และ "ในการเลี้ยงดูเด็กนั้นแต่เยาว์วัย ข้าพเจ้าเชื่อว่าการจดทะเบียนเป็นสิ่งจำเป็นและสมควรเพื่อชีวิตของเด็กที่จะอยู่ในสังคมต่อไป"

(๒) การประนีประนอมเป็นการแสวงหาวิธียุติข้อพิพาทของครอบครัว โดยให้ศาลเข้ามาช่วยให้คู่กรณีทำความตกลงกัน พนักงานประนอมข้อพิพาทเป็นผู้ดำเนินการประนีประนอม ซึ่งตามปกติประกอบด้วยผู้พิพากษาหนึ่งนายและพนักงานประนอมข้อพิพาทอีก ๒ นาย (Chotei—iin) ซึ่งจะต้องเป็นหญิงหนึ่งคน ในขั้นแรกก็จะได้พยายามแนะนำให้คู่กรณีตกลงกัน ซึ่งจะต้องเป็นการยุติธรรมแก่ทั้งสองฝ่ายและเหมาะสมกับเหตุการณ์ด้วย

ในกรณีที่คู่กรณีสามารถตกลงกันและพนักงานประนอมข้อพิพาทเห็นชอบด้วยแล้ว จะได้บันทึกข้อตกลงนั้นไว้ในสำนวนคดีของศาล ซึ่งจะมีผลใช้บังคับผูกพันคู่กรณีเสมือนเป็นคำสั่งทั่วไปของศาลแพ่ง คดีที่มีการประนีประนอมส่วนมากมักเป็นคดีที่เกี่ยวกับการหย่า การรับบุตรบุญธรรม การ

ชดเชยความเสียหายในการเพิกถอนการสมรส และค่าอุปการะเลี้ยงดู เป็นที่น่าสังเกตว่า คดีที่ภริยาเป็นผู้ฟ้องขอหย่ามีจำนวนถึงร้อยละ ๗๕ %

โดยเหตุที่สามีและภริยาอาจหย่ากันได้โดยไปขอจดทะเบียนหย่า ฉะนั้นคดีฟ้องหย่าที่ไปถึงศาลครอบครัวจึงมีน้อยมาก และคดีฟ้องหย่าที่ไปถึงศาลครอบครัวส่วนมากก็ยุติกันที่ศาลครอบครัวคดีที่คู่กรณีตกลงกันไม่ได้และต้องส่งยังศาลท้องถิ่นตามวิธีพิจารณาหย่านั้นมีน้อยมาก และแม้ว่าคดีฟ้องหย่าในศาลครอบครัวส่วนมากจะเป็นที่พอใจแก่คู่กรณีแต่ที่คู่กรณีสามารถปรับความเข้าใจคืนดีกันได้ก็มีเป็นจำนวนมากในกรณีที่ต้องหย่าร้างกัน ปัญหาเกี่ยวกับกำหนดค่าทดแทน ค่าอุปการะเลี้ยงดู การแบ่งสินสมรส และการเลี้ยงดูเด็ก คู่กรณีมักจะตกลงประนีประนอมกันได้

(๓) ศาลครอบครัวมิได้กำหนดวิธีการบังคับตามคำสั่งหรือกำหนดให้มีการวางเงินตามวิธีพิจารณาหรือประนีประนอมจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. ๑๙๕๖ จึงได้มีการปรับปรุงกฎหมาย

ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีครอบครัวเพื่อให้มีวิธีการดังกล่าว ปัจจุบันเมื่อคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยื่นฟ้อง ศาลครอบครัวจะได้สืบสวนก่อนว่า ได้ชำระค่าธรรมเนียมตามที่กำหนดแล้วหรือไม่ ถ้ายังไม่ได้ชำระศาลจะออกหนังสือเตือน ถ้ายังเพิกเฉยไม่ชำระอีก ศาลจะมีคำสั่งบังคับให้ชำระและถ้ายังไม่ปฏิบัติตามอยู่อีก ฝ่ายที่ขัดคำสั่งก็จะถูกปรับ ในทำนองเดียวกัน ถ้าเป็นการไม่สะดวกแก่คู่กรณี ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่จะชำระเงินให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง หรือจะขอชำระเป็นงวด ๆ ศาลครอบครัวจะยื่นมือเข้า ช่วยเหลือโดยบังคับ ให้ผู้เป็นลูกหนี้ วางเงินไว้ที่ศาล และศาลก็จะได้จ่ายให้แก่ผู้มีสิทธิ เรื่องเหล่านี้ได้บัญญัติขึ้นใหม่และเป็นที่นิยมกันมาก

ในปีเดียวกันศาลสูงสุด (Supreme Court) ได้แก้ไขเพิ่มเติมระเบียบว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีครอบครัว (ค.ศ. ๑๙๔๗) ให้พนักงานคุมประพฤติซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ คดีครอบครัวมีอำนาจมากขึ้น เพราะก่อนที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบนี้ พนักงานคุมประพฤติมีอำนาจในคดีครอบครัวน้อยกว่าในคดี

เยาวชน ฉะนั้น บัดนี้พนักงานคุมประพฤติดังกล่าวมีอำนาจสืบสวนถึงอุปนิสัย ชีวประวัติ สภาพความเป็นอยู่ของคู่กรณีที่มาศาล นอกจากนี้ยังมีสิทธิเข้าฟังการประนีประนอมและเสนอความคิดเห็นได้ มีอำนาจดำเนินการติดต่อกับองค์การสวัสดิการสังคมต่าง ๆ เฉพาะเท่าที่เกี่ยวกับคดีที่ตนรับผิดชอบอยู่ ซึ่งจะเห็นได้ว่า หน้าที่ของพนักงานคุมประพฤติในคดีครอบครัวได้กลายเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญมากขึ้น

(๔) การให้คำปรึกษาแนะนำในศาลครอบครัว

ศาลครอบครัวมีหน้าที่คล้ายกับองค์การสวัสดิการสังคมส่วนมาก บุคคลที่มีปัญหาแต่ยังมิได้ยื่นฟ้องต่อศาล บุคคลผู้มีส่วนได้เสียซึ่งมีปัญหาเกี่ยวกับเยาวชน และบุคคลในครอบครัวซึ่งมีปัญหาที่อยู่ในอำนาจของศาลครอบครัว อาจขอคำปรึกษาแนะนำจากศาลว่าจะแก้ปัญหาของตนได้อย่างไรและจำเป็นจะต้องดำเนินคดีในโรงศาลหรือไม่ โดยพนักงานคุมประพฤติและจ่าศาลประจำศาลครอบครัวเป็นผู้ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำ

"ข้อคิดเห็นบางประการ"

เกี่ยวกับประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์

ยืนหยัด ใจสมุทร

๑. การหมั้น

การที่หญิงชายจะร่วมหอลงโรงเป็นสามีภริยากันได้นั้น แต่ละรายย่อมมีกระบวนการแตกต่างกันไป ตามความเหมาะสมในแง่ต่าง ๆ ของฝ่ายชายหญิง ซึ่งกระบวนการเหล่านี้มีทั้งที่แสดงออกมาให้ปรากฏแก่สายตาคน และที่ปกปิดเอาไว้ แต่อย่างไรก็ตามวิธีปกติที่ใช้อยู่กันทั่วไปนั้น ก็มักจะมีการหมั้นหมายเอาไว้ก่อน เข้าทำนองจับตัวตีตราจอง โดยฝ่ายชายเป็นฝ่ายไปหมั้นหญิงเอาไว้กันท่าชายอื่น ตามพิธีไทยโบราณนั้น ในชั้นเดิมฝ่ายชายนำขันหมากไปกล่าวถามฝ่ายหญิงว่า หญิงจะยินยอมด้วยหรือไม่ ขันหมากนี้เรียกว่าขันหมากกล่าวถาม ถ้าฝ่ายหญิงปฏิเสธก็เป็นอันเลิกล้มกันไป เพราะหมดหวังกันตั้งแต่ขั้นเบิ่ดการเจรจาแล้ว แต่ก็ยังดีที่ฝ่ายชายไม่ต้องอับอายขายหน้ามากนักเนื่องจากเป็นเพียงขั้นทาบทาม ยังไม่เรียกว่าหลวมตัว และยังพอมีเวลาวางแผนอื่น ๆ เพื่อให้ได้หญิงมาเป็นคู่ครองต่อไป แต่ถ้าฝ่ายหญิงยินยอม

ฝ่ายชายก็ต้องนำขันหมากไปอีกครั้งหนึ่ง เรียกว่าขันหมากหมั้น เท่ากับเป็นการทำคำเสนอขอแต่งงานด้วย คราวนี้ถ้าฝ่ายหญิงรับขันหมากนั้นไว้ ขันหมากนั้นก็เท่ากับเป็นเครื่องมัดจำทั้งสองฝ่ายจะทำการสมรสกันต่อมา เมื่อถึงเวลาญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย พาชายไปแต่งงานที่บ้านหญิง ก็ต้องมีขันหมากไปคำนับด้วย ขันหมากวันนี้เรียกว่าขันหมากใหญ่ เมื่อขณะเวลาที่ฝ่ายหญิงรับขันหมากหมั้นนั้น เป็นธรรมเนียมว่าฝ่ายหญิงจะเรียกสินสอดจากฝ่ายชาย ซึ่งในสมัยโบราณนั้นราคาตัวหญิงก็คงจะมีเฉพาะในสินสอดเท่านั้น หากจะมีของหมั้นก็คงมีอยู่ในขันหมากหมั้นนั้นเอง ครั้นต่อมาเมื่อคนร่ำรวยขึ้นได้เปลี่ยนไปหมั้นด้วยทองคำ แล้วเปลี่ยนมาเป็นทองรูปพรรณ จึงได้เกิดคำว่าของหมั้นและทองหมั้นขึ้น ต่อมาชั้นหลัง ๆ ขันหมากต่าง ๆ ค่อย ๆ หายไปตามลำดับ ขันหมากกล่าวถามนั้นไม่เหลือให้เห็นอีก ขันหมากหมั้นยังพอมีอยู่บ้างแต่ก็ค่อย ๆ หายไปส่วนขันหมากใหญ่นั้นบางรายก็มีบางรายก็ไม่มี สุดแต่ใครจะถือธรรมเนียมโบราณหรือไม่เป็นประมาณ

สินสอดหรือสินห่อบ่าวนางก็เช่นกัน ตามทางปฏิบัติก็ลบเลือนกันไป ความสำคัญจึงมาตกอยู่กับทองหมั้น หรือของหมั้น จนกระทั่งใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว ของหมั้นก็ทวีความสำคัญยิ่งขึ้นทุกที โดยเฉพาะในวงการของพวกมั่งมีเงินทอง ราคาของของหมั้นย่อมแสดงถึงฐานะของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง

ตามกฎหมายลักษณะผัวเมียนั้นไม่ได้กล่าวถึงของหมั้น อาจเป็นเพราะเป็นกฎหมายที่มีมาแต่โบราณตั้งแต่พุทธศักราช ๑๙๐๔ ยังไม่ซาบซึ้งถึงเรื่องนี้ แต่ถือกันเป็นประเพณีว่าของหมั้นคือ—เงินทองหรือทรัพย์สินอย่างอื่นที่ฝ่ายหญิงเรียกเอาจากฝ่ายชายเป็นมัดจำว่าชายจะมาแต่งงานกับหญิงตามกำหนด ของหมั้นจะมีจำนวนเท่าใดราคามากน้อยแค่ไหน และเป็นทรัพย์สินอะไรบ้างนั้นแล้วแต่ความตกลงระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิงเป็นประมาณ และตามประเพณีต้องถือว่าทั้งสองฝ่ายไม่ต้องการจะให้ผูกพันกันจนกว่าจะได้มีการส่งมอบของหมั้นกันตามธรรมเนียมแล้ว อย่างไรก็ตาม ทั้งสองฝ่ายอาจตกลงกันได้ว่าจะงดเว้นไม่ส่งมอบของหมั้น เพียงแค่ตก

ลงจะทำการสมรส และกำหนดวันสมรสกันเท่านั้น เพียงเท่านี้ก็ถือว่าความตกลงดังกล่าวผูกพันฝ่ายชายฝ่ายหญิง ให้ต้องปฏิบัติตามแล้ว

ครั้นเมื่อประกาศให้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัว ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นต้นมา บทบัญญัติในเรื่องการหมั้นได้มีบัญญัติอยู่ในลักษณะ ๑ หมวด ๑ ตั้งแต่มาตรา ๑๔๓๕—๑๔๔๔ โดยเฉพาะเรื่องของหมั้นมีอยู่เพียงมาตราเดียว คือมาตรา ๑๔๓๖ บัญญัติมีข้อความว่า "ของหมั้น คือทรัพย์สินซึ่งฝ่ายชายให้ไว้แก่ฝ่ายหญิงเพื่อเป็นหลักฐาน และประกันว่าจะสมรสกับหญิงนั้น เมื่อคู่หมั้นได้สมรสแล้ว ของหมั้นย่อมตกเป็นสิทธิแก่หญิง"

จากบทบัญญัติที่ไม่ชัดเจนในเรื่องนี้ ทำให้เกิดปัญหาสงสัยหลายประการ กล่าวคือ

(๑) การสมรส จะต้องมีการหมั้นหรือไม่

(๒) การหมั้น จะต้องมีของหมั้นหรือไม่

(๓) ของหมั้น จะต้องเป็นทรัพย์สินประเภทใด ราคาค่างวดสักเท่าใดจึงจะนับว่าเป็นของหมั้น

สำหรับปัญหาแรกนั้น จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติส่วนนี้ไม่ได้กล่าวถึงไว้เลย และถ้าไปพิจารณาบทบัญญัติว่าด้วยเงื่อนไขแห่งการสมรส ก็ไม่มีมาตราใดที่กล่าวว่าจะต้องมีการหมั้นจึงจะทำการสมรสได้โดยสมบูรณ์ จึงเท่ากับว่าได้เกิดช่องว่างแห่งกฎหมายในเรื่องนี้ขึ้นแล้ว คือไม่มีบทกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่จะปรับแก่ข้อเท็จจริง และเพื่อที่จะหาหลักกฎหมายมาใช้ในกรณีเช่นนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า จะต้องใช้วิธีการตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๔ กล่าวคือต้องหาหลักจากจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น หรือจากการเทียบเคียงกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่ง หรือจากหลักกฎหมายทั่วไปตามลำดับ ถ้าปรากฏว่าในท้องถิ่นใดมีจารีตประเพณีถือปฏิบัติกันว่า จะต้องมีการหมั้นก่อนจึงจะสมรสกันได้แล้ว ในท้องถิ่นนั้นต้องถือว่าการหมั้นเป็นสาระสำคัญต่อการสมรส ถ้าไม่มีการหมั้นจะสมรสไม่ได้ ถ้าสมรสไปถือว่าไม่มีผลแต่อย่างใด

ที่ตีความเช่นนี้ก็เพราะผลของบทบัญญัติมาตรา ๔ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่ทำให้จารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นบังคับได้เช่นกฎหมายขึ้นมา อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเชื่อว่าในราชอาณาจักรไทยไม่มีจารีตประเพณีเช่นนี้ เรื่องจึงไล่กันมาลงเอยที่ว่า ชายหญิงอาจสมรสกันได้เลยโดยไม่ต้องมีการหมั้น แต่ถ้าคู่ใดประสงค์จะหมั้นหมายกันก่อน แล้วสมรสทีหลัง การหมั้นก็จะต้องทำให้ถูกหลักเกณฑ์ จึงจะบังคับกันได้และมีผลต่าง ๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ปัญหาที่ว่าการหมั้นจำต้องมีของหมั้นหรือไม่นั้น เรื่องนี้ถ้าค้นหาหลักจากตัวบทกฎหมายก็เป็นอันว่าไม่มีอีก มาตรา ๑๔๓๕ กล่าวถึงเรื่องความสามารถในการหมั้น มาตรา ๑๔๓๖ กล่าวถึงเรื่องของหมั้น มาตราต่อจากนั้นไปก็เป็นเรื่องผลของการหมั้น ไม่มีบทบัญญัติใดที่ระบุว่าของหมั้นเป็นสาระสำคัญแห่งการหมั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ตามความเห็นของผู้เขียนเห็นว่า จำเป็นต้องมุ่งเข้าหาบทบัญญัติมาตรา ๔ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อีก กล่าวคือ เมื่อไม่มีตัวบท

กฎหมายลายลักษณ์อักษร ก็ให้ใช้จารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นบังคับแก่ข้อเท็จจริง ซึ่งในเรื่องนี้ เท่าที่ปฏิบัติกันทั่วไป และปฏิบัติกันมาโดยสม่ำเสมอ ทั้งประชาชนทั่วไปยอมรับนับถือกันเป็นแบบฉบับว่า การที่ฝ่ายชายไปหมั้นหญิง จะต้องมีของหมั้นไปหมั้นด้วย ถ้าไปหมั้นปากเปล่าแบบหวังจับเสือมือเปล่า แม้จะมีแขกเหรื่อมากมาย มีสักขีพยานพร้อมพรั่ง ก็ยังไม่ถือว่ามีการหมั้น ทั้งชายและหญิงไม่มีพันธะตามกฎหมายใด ๆ ทั้งสิ้นที่จะต้องสมรสกันยังอาจละเมิดข้อตกลงได้โดยเสรี โดยที่ฝ่ายละเมิดข้อตกลงไม่ต้องชดใช้ค่าเสียหายใด ๆ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๖๗๖/๒๔๘๗, ที่ ๑๐๘๙/๒๔๙๒, ที่ ๕๒๕/๒๕๐๙

จากผลของการตีความเช่นนี้ มีผลต่อไปว่า แม้ฝ่ายชายจะสัญญาว่า จะเอาทรัพย์สินมาส่งเป็นของหมั้นภายหลัง ส่วนวันนี้ขอหมั้นด้วยคำพูดไปก่อน ก็ไม่ถือว่ามีการหมั้น ทรัพย์สินที่ฝ่ายชายนำมาส่งให้จริงในภายหลัง ก็ไม่เป็นการส่งของหมั้น แต่อย่างไรก็ตาม อาจตีความได้ว่า การที่ฝ่าย

ชายเอาทรัพย์สินมาส่งให้ภายหลังนั้น เป็นการตกลงหมั้นกันใหม่ในวันนั้น ทั้งนี้พฤติการณ์จะต้องเข้ารูปเป็นการหมั้นด้วย ถ้าฝ่ายชายเพียงแต่ส่งของหมั้นไปให้ฝ่ายหญิงโดยทางไปรษณีย์ หรือฝากรถฝากคนไป ข้อเท็จจริงดังนี้จะถือว่าทำความตกลงหมั้นกันใหม่ไม่ได้ ต้องถือว่าไม่มีการหมั้นอยู่เช่นเดิม

ถ้าฝ่ายชายนำทรัพย์สินไปส่งมอบบางส่วนในวันหมั้น และตกลงว่าจะนำอีกบางส่วนมาส่งมอบในภายหลัง ส่วนที่ยังไม่ส่งมอบนั้นไม่ถือว่าเป็นของหมั้น จะนำบทบัญญัติเรื่องของหมั้นมาใช้บังคับมิได้ เช่น ถ้าชายเกิดตายลงก่อนสมรส หญิงจะฟ้องเรียกส่วนที่ยังมิได้ส่งมอบไม่ได้เป็นต้น แต่การที่ฝ่ายชายไม่ยอมส่งมอบส่วนที่เหลือนั้น ฝ่ายหญิงอาจถือว่าฝ่ายชายผิดสัญญาหมั้นได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๐๘-๙/๒๔๙๒) อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่า ถ้าส่วนที่ยังไม่ได้ส่งมอบนั้น เป็นส่วนประกอบของส่วนที่ได้ส่งมอบแล้วชนิดที่จะต้องอยู่ด้วยกันใช้ด้วยกัน เช่นนี้ น่าจะถือว่าส่วนที่ยังไม่ได้ส่งมอบเป็นของหมั้นเช่นกัน ถ้าชายตายลง หญิงฟ้องเรียกส่วนที่ยังไม่ได้ส่งมอบได้ ตัวอย่างเช่น ส่งมอบโต๊ะ

เครื่องแป้งประดับเพชรจากเมืองจีนเป็นของหมั้น แต่เผอิญก่อนที่ฝ่ายชายจะไปบ้านฝ่ายหญิง ลิ้นชักโต๊ะเกิดชำรุดต้องส่งไปซ่อม นำไปได้เฉพาะโต๊ะที่ปราศจากลิ้นชัก เช่นนี้แม้ลิ้นชัก จะไม่ได้ส่งมอบ พร้อมกับโต๊ะก็ควร ถือว่าลิ้นชักเป็นของหมั้นด้วย ใช้บทบัญญัติเรื่องของหมั้นบังคับแก่ลิ้นชักได้

ปัญหาที่ว่าของหมั้นจำต้องเป็นทรัพย์สินประเภทใดนั้นกฎหมายไม่ได้บัญญัติไว้ คงกล่าวไว้เพียงว่า "ของหมั้น คือทรัพย์สิน ซึ่งฝ่ายชายให้ไว้แก่ฝ่ายหญิง เพื่อเป็นหลักฐานและประกันว่าจะสมรสกับหญิงนั้น" และคำว่า "ทรัพย์สิน" มีความหมายตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๙๙ ว่าได้แก่วัตถุมีรูปร่างและไม่มีรูปร่างแต่จะต้องมีราคาและถือเอาได้ ดังนั้นจึงอาจใช้ทรัพย์สินทุกประเภทเป็นของหมั้นได้ ไม่ว่าเป็นวัตถุมีรูปร่างหรือไม่มีรูปร่าง ไม่ว่าเป็นสังหาริมทรัพย์ หรืออสังหาริมทรัพย์ส่วนการจะเอาทรัพย์สินไม่มีรูปร่าง หรือจะเอาอสังหาริมทรัพย์ไปหมั้นนั้น ก็จะต้องหาวิธีการที่เหมาะสมเอาว่าทำอย่างไรจึงจะเอาไปหมั้นได้ เช่น ถ้าเอาลิขสิทธิ์ในหนังสือไปหมั้น ก็

เห็นจะต้องทำสัญญา เป็นหนังสือระบุถึงการให้เป็นของหมั้น ถ้าเอาที่ดินไปหมั้น ก็ต้องจดทะเบียนเป็นการให้ โดยระบุว่าให้ในฐานของหมั้น ซึ่งเรื่องนี้ทางสำนักงานที่ดินหรืออำเภอจะต้องหาวิธีการจดทะเบียนให้ เพราะเป็นการจดทะเบียนนิติกรรมเกี่ยวกับที่ดินอย่างหนึ่ง และบุคคลย่อมมีเสรีภาพในการทำนิติกรรมได้ตามใจปรารถนา ถ้าการนั้นไม่ไปขัดกับรัฐประศาสโนบาย หรือศีลธรรม หรือตัวบทกฎหมายสำคัญเข้า อย่างไรก็ตาม ถ้าจะให้ที่ดินเป็นของหมั้น การที่เอาโฉนดที่ดินไปมอบให้โดยไม่ดำเนินการอย่างอื่น ไม่ถือว่าที่ดินนั้นเป็นของหมั้น ถ้าจะถือว่าเป็นการส่งมอบของหมั้น ใบโฉนดที่ดินนั้นเอง ที่เป็นของหมั้นไม่ใช่ที่ดิน (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๐๘๙/๒๔๙๒, ที่ ๑๗๗๘/๒๔๙๓)

เมื่อถือว่าไม่จำกัดประเภททรัพย์สินที่จะนำไปใช้หมั้นแล้ว ราคาของทรัพย์สินก็ไม่ถูกจำกัดเช่นกัน จะมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับข้อตกลงของฝ่ายชายหญิง อาจใช้แหวนเพชรราคาแพง ที่ดินหลายพันไร่ ลิขสิทธิ์หนังสือขายดี หรือ

เพียงแต่มีหมากพลูใส่พานกับผ้าขาว ๑ ห่อไปมอบให้ ก็ถือว่ามีการหมั้นแล้ว (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๒๑๗/๒๔๙๖) อย่างไรก็ตามผู้เขียนมีความเห็นว่า ถ้าฝ่ายชายหญิงไม่ได้ตกลงอะไรกัน ฝ่ายชายน่าจะต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นนั้น.

---

๒. สัญญาก่อนสมรส

เรื่องสัญญาก่อนสมรสนี้มีปัญหาสำคัญ ๒ ประการ กล่าวคือ

(๑) คู่สมรสอาจทำสัญญาก่อนสมรสได้ในเรื่องอะไรบ้าง

(๒) จะนำบทบัญญัติเรื่องนิติกรรมสัญญามาใช้บังคับสัญญาก่อนสมรสได้หรือไม่

สำหรับปัญหาแรกนั้น ความเห็นของนักกฎหมายส่วนมากเห็นกันว่า คู่สมรสจะทำสัญญาก่อนสมรสได้เฉพาะในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาตามที่บัญญัติในหมวด ๔ ลักษณะ ๑ บรรพ ๕ เท่านั้น เรื่องอื่น ๆ ในบรรพ ๕ นอกจากในหมวด ๔ แม้จะเกี่ยวข้องกับสามีภริยาคู่สมรสก็ไม่อาจทำสัญญาก่อนสมรสเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าทำไปถือว่ามีวัตถุที่ประสงค์ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ตกเป็นโมฆะตามมาตรา ๑๑๓

การที่นักกฎหมายส่วนมากมีความเห็นเช่นนี้ก็เพราะมาตรา ๑๔๕๘ วรรคแรกบัญญัติว่า "ถ้าสามีภริยามิได้ทำสัญญากันไว้ในเรื่องทรัพย์สินเป็นพิเศษก่อนสมรส ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาในเรื่องทรัพย์สินนั้น ให้บังคับตามบทบัญญัติในหมวดนี้" ซึ่งก็ควรจะหมายความว่า ถ้าสามีภริยามิได้ ทำสัญญาก่อนสมรสกันไว้เป็น พิเศษ ในเรื่อง ทรัพย์สิน ระหว่างสามีภริยาตามหมวด ๔ ลักษณะ ๑ บรรพ ๕ ก็ให้ใช้บทบัญญัติในหมวด ๔ ลักษณะ ๑ บรรพ ๕ บังคับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา

อย่างไรก็ตาม ยังมีความเห็นของนักกฎหมายอีกความเห็นหนึ่งเห็นว่า บทบัญญัติมาตรา ๑๔๕๘ วรรคแรกนั้นอนุญาตให้สามี ภริยาทำ สัญญาก่อน สมรสกัน ได้เฉพาะ เรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ตามหมวด ๔ ลักษณะ ๑ บรรพ ๕ และเฉพาะในมาตราที่กล่าวอ้างถึงสัญญาก่อนสมรสเท่านั้น เช่นในมาตรา ๑๔๖๘ บัญญัติว่า "สามีเป็นผู้จัดการสินบริคณห์ เว้นแต่ในสัญญาก่อนสมรส จะได้กำหนดให้ภริยาเป็นผู้จัด

การหรือให้จัดการร่วมกัน" มาตราอื่น ๆ ในหมวด ๔ ลักษณะ ๑ บรรพ ๕ ที่ไม่ได้กล่าวยกเว้นไว้เช่นในมาตรา ๑๔๖๘ นี้ สามีภริยาไม่อาจทำสัญญาก่อนสมรสเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้.

ความเห็นของผู้เขียนในปัญหานี้เห็นว่า การเข้าหุ้นชีวิตเป็นสามีภริยากันนั้น สามีภริยาแต่ละคู่ย่อมมีเหตุการณ์ และกิจการแตกต่างกันไป บางคู่ภริยาเป็นมหาเศรษฐีแต่สามีเป็นคนหลักลอย บางคู่ก่อนสมรสกันสามีเป็นคนเสื่อมเสียในเรื่องความประพฤติอย่างมาก บางคู่ภริยาเป็นคนสุรุ่ยสุร่ายมาก่อน บางคู่ต่างฝ่ายต่างมีลูกติดกันมาคนละครึ่งโหล เป็นต้น เหล่านี้ผู้ที่จะมาเป็นสามีภริยากันจึงต้องไตร่ตรองกันอย่างถ้วนถี่และขณะเดียวกันก็ต้องพิจารณาหาทางแก้ไขไปด้วย เพื่อความสงบสุขของครอบครัวเมื่อสมรสเป็นสามีภริยากันแล้ว ดังนั้นบางกรณี บทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อาจไม่เพียงพอที่จะยังให้เกิดความสงบสุขแก่ครอบครัวได้ สามีภริยาจึงต้องทำความตกลงกันเองเพิ่มเติมไปจากที่กฎหมายบัญ-

ญัติ ถ้าสัญญาก่อนสมรสทำได้ในวงแคบเฉพาะที่กล่าวมาในความเห็นก่อนนี้แล้ว เพียงเท่านั้นอาจคุ้มครองสามีภริยาไม่พอก็ได้ ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า เรื่องนี้ก็น่าจะปล่อยให้เป็นเสรีภาพของสามีภริยาที่จะทำสัญญาก่อนสมรสได้ตามประสงค์ เพราะถึงอย่างไรก็ยังมีหลักควบคุมเจตนา และมาตรา ๑๔๕๘ วรรค ๒ ป้องกันมิให้สามีภริยาตกลงกันจนเลยเถิดอยู่แล้ว นอกจากนี้ เมื่อมองในแง่ความเป็นจริงแล้วจะเห็นว่าผู้ที่จะมาเป็นสามีภริยาก็ย่อมมีการผูกสมัครรักใคร่กันอยู่ คงไม่ถึงกับจะเอารัดเอาเปรียบกันเหมือนผู้ชนะกับผู้แพ้สงครามเป็นแน่ กฎหมายจึงไม่ต้องเป็นห่วงเขาให้มากนัก อีกประการหนึ่ง ถ้าสามีภริยาจะร่วมมือกันเอาเปรียบบุคคลภายนอก ก็มีมาตรา ๑๔๕๙ วรรคแรกคุ้มครองบุคคลภายนอกผู้สุจริตอยู่แล้ว กล่าวคือ ข้อความใดในสัญญาก่อนสมรสไม่มีผลเกี่ยวถึงบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริต บุคคลภายนอกผู้สุจริตจึงไม่เสียหายจากข้อความในสัญญาก่อนสมรส

สำหรับปัญหาที่สองนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าเนื่องจากสัญญาก่อนสมรสเป็นข้อตกลงระหว่างบุคคลสองฝ่าย คือ ชายกับหญิง ซึ่งทั้งคู่จะต้องแสดงเจตนาออกมาว่ามีความประสงค์อย่างใด ต้องการให้สัญญาก่อนสมรสมีเนื้อหาสาระอย่างใดบ้าง ดังนั้น หลักเรื่องนิติกรรมสัญญาอันเป็นหลักทั่วไปจึงต้องนำมาใช้บังคับสัญญาก่อนสมรสด้วยเท่าที่บังคับได้ และเท่าที่บทบัญญัติหมวด ๔ ลักษณะ ๑ บรรพ ๕ ยังไม่ได้บัญญัติไว้เป็นพิเศษ ถ้าบัญญัติไว้เป็นพิเศษแล้วก็ต้องใช้บทบัญญัติพิเศษนั้น ซึ่งก็มีอยู่ในมาตรา ๑๔๕๘ วรรค ๒" ถ้าข้อความใดในสัญญาก่อนสมรสขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือว่าให้ใช้กฎหมายประเทศอื่นบังคับในเรื่องทรัพย์สินนั้น ข้อความนั้น ๆ เป็นโมฆะ" มาตรา ๑๔๕๙ "ข้อความใดในสัญญาก่อนสมรสไม่มีผลเกี่ยวถึงบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริต เมื่อสมรสแล้ว จะเปลี่ยนแปลงสัญญาก่อนสมรสนั้นไม่ได้ นอกจากจะได้รับอนุญาตจากศาลในกรณีก่อร์ปด้วยเหตุผล" มาตรา ๑๔๖๐ "สัญญาก่อนสมรสเป็นโมฆะ

(๑) ถ้ามิได้ทำเป็นหนังสือลงลายมือชื่อคู่สมรส และพยานอย่างน้อยสองคน (๒) ถ้าได้ทำขึ้นแล้ว แต่ต่อมามิได้มีการสมรส"

อนึ่ง ก่อนที่จะพิจารณาถึงหลักทั่วไปซึ่งจะนำมาใช้บังคับกับสัญญาก่อนสมรส ขอบอกให้ทราบถึงความเห็นของผู้เขียนก่อนว่า ผู้เขียนเห็นว่า สัญญาก่อนสมรสนี้–สมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์แยกต่างหากจากการสมรส ดังนั้น สัญญาก่อนสมรสอาจไม่สมบูรณ์เช่นตกเป็นโมฆะ โดยที่การสมรสสมบูรณ์ก็ได้ กรณีนี้ก็ต้องถือว่าไม่มีสัญญาก่อนสมรส สัญญาก่อนสมรสใช้ไม่ได้มาตั้งแต่เริ่มแรก หรือในบางกรณีสัญญาก่อน สมรสสมบูรณ์โดยที่การสมรสเสื่อม เสียก็ได้เช่นนี้ ก็ต้องดูลักษณะเสื่อมเสียของการสมรสว่าเสื่อมเสียประเภทไหน ถ้าเป็นโมฆะ หรือโมฆียะ ตราบเท่าที่ศาลยังไม่พิพากษาว่าเป็นเช่นนั้น ก็ยังกล่าวอ้างความเสื่อมเสียขึ้นมาไม่ได้ สัญญาก่อนสม รสก็ยังใช้อยู่ต่อไปจน กว่าการสมรสจะถูกศาล พิพากษาว่า

เป็นโมฆะหรือโมฆียะ และเพิกถอนไป แต่อย่างใดก็ตามบาง กรณีทั้งสัญญาก่อนสมรสและการสมรสอาจเสื่อมเสียไปด้วยกัน ก็ได้

บทบัญญัติทั่วไปในเรื่องนิติกรรม สัญญาที่จะนำมาใช้บังคับกับสัญญาก่อนสมรส นอกเหนือไปจากที่มีบัญญัติไว้เป็นพิเศษนั้น เห็นว่าควรได้แก่บทบัญญัติต่อไปนี้ คือ

(๑) ความสามารถของคู่สัญญา

(๒) วัตถุที่ประสงค์ของสัญญา

(๓) ข้อความของสัญญา

(๔) การแสดงเจตนาของคู่สัญญา

(๕) ผลของโมฆะกรรม และโมฆียะกรรม

(๖) บทบัญญัติในลักษณะ ๒ บรรพ ๒ ว่าด้วยสัญญา

(๑) ความสามารถของคู่สัญญา

ชายและหญิงที่สมรสกัน ไม่ว่าจะมีอายุครบถูกต้องตามที่กฎหมายอนุญาตไว้หรือไม่ (ถ้ามีอายุไม่ครบตามที่กฎหมายบัญญัติก็ต้องไปเพิกถอนกันที่ศาล) ก็อาจทำสัญญาก่อนสมรส

กันได้ทั้งสิ้น เพราะสัญญาก่อนสมรสนี้เป็นเรื่องเฉพาะตัว ซึ่งกฎหมายอนุญาตให้ทำได้เช่นเดียวกับพินัยกรรม แม้จะเป็นผู้เยาว์ก็ อาจทำได้โดยไม่ต้อง ขอความ ยินยอม จากผู้แทน โดยชอบธรรมก่อน (มาตรา ๒๓)

ถ้าชาย และหรือหญิงที่ สมรส กันเป็นผู้ เสมือน ไร้ความสามารถมาก่อน สัญญาก่อนสมรสที่มีข้อความเป็นการอย่างใดอย่างหนึ่งตามมาตรา ๓๕ ข้อความส่วนนั้นจะต้องให้ผู้พิทักษ์ยินยอมเสียก่อน (แต่โอกาสเช่นนี้น้อยมาก)

ถ้าชายและหรือหญิงที่สมรสกันเป็นคนวิกลจริต ซึ่งการสมรสตกเป็นโมฆะ (มาตรา ๑๔๙๐) แต่ยังกล่าวอ้างไม่ได้จนกว่าศาลจะพิพากษา (มาตรา ๑๔๘๘) สัญญาก่อนสมรสที่ทำไปโดยชายหญิงคู่ นี้อาจตกเป็นโมฆียะ ได้ตามมาตรา ๓๑,๓๒ และอาจบอกล้างกันไป ได้เลยโดยผู้มีอำนาจไม่ต้องรอผลการสมรส

(๒) วัตถุที่ประสงค์ของสัญญา

นอกจากข้อความในสัญญาก่อนสมรส (หมายถึงวัตถุที่

ประสงค์ของสัญญา) จะต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนตามมาตรา ๑๔๕๘ วรรค ๒ แล้วจะต้องไม่เป็นการต้องห้ามโดยชัดแจ้งโดยกฎหมาย และไม่เป็นการพ้นวิสัยอีกด้วย (มาตรา ๑๑๓) มิฉะนั้น จะต้องตกเป็นโมฆะ

(๓) ข้อความของสัญญา

นอกจากข้อความในสัญญาจะต้องไม่กำหนดให้ใช้กฎหมายประเทศอื่นบังคับในเรื่องทรัพย์สิน ระหว่างสามีภริยาตามมาตรา ๑๔๕๘ วรรค ๒ แล้ว ข้อความยังจะต้องไม่ผิดแผกแตกต่างกับบทบัญญัติของกฎหมายใด ๆ อันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามมาตรา ๑๑๔ อีกด้วย มิฉะนั้น ต้องตกเป็นโมฆะ

(๔) การแสดงเจตนาของคู่สัญญา

ก. จะต้องไม่เป็นการแสดงเจตนาซ่อนเร้นตามมาตรา ๑๑๗ มิฉะนั้นอาจตกเป็นโมฆะได้ ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งทราบถึงเจตนาที่ซ่อนอยู่นั้น

ข. ทั้งชายและหญิงจะต้องไม่ร่วมกันแสดงเจตนาลวง มิฉะนั้น ต้องตกเป็นโมฆะตามมาตรา ๑๑๘ วรรคแรก

ค. จะต้องไม่เป็นนิติกรรมอำพราง มิฉะนั้นถือว่านิติกรรมที่เปิดเผยตกเป็นโมฆะ และให้ใช้นิติกรรมที่ถูกอำพรางตามมาตรา ๑๑๘ วรรคสอง

ง. การแสดงเจตนาจะต้องไม่กระทำด้วยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งสัญญาก่อนสมรส มิฉะนั้น อาจตกเป็นโมฆะตามมาตรา ๑๑๙

จ. การแสดงเจตนาจะต้องไม่ทำด้วยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์ซึ่งตามปกติย่อมนับว่าเป็นสาระสำคัญ มิฉะนั้น อาจตกเป็นโมฆียะตามมาตรา ๑๒๐

ฉ. การแสดงเจตนาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะต้องไม่ได้มาเพราะกลฉ้อฉล หรือ ข่มขู่ มิฉะนั้นอาจตกเป็นโมฆียะตามมาตรา ๑๒๑

(๔) ผลของโมฆะกรรมและโมฆียะกรรม

ถ้าสัญญาก่อนสมรสตกเป็นโมฆะ หรือโมฆียะเห็นว่าจะต้องนำบทบัญญัติตั้งแต่มาตรา ๑๓๓–๑๔๓ มาใช้บังคับ

(๖) บทบัญญัติในลักษณะ ๒ บรรพ ๒ ว่าด้วยสัญญา

บทบัญญัติเรื่องสัญญาในส่วนที่จะนำมาใช้บังคับกับสัญญาก่อนสมรสได้ ก็จะต้องนำมาใช้บังคับด้วย เช่น ชายหญิงอาจต้องการทำสัญญาก่อนสมรสที่มีข้อความส่วนใดเป็น ประโยชน์ต่อบุคคลภายนอก บทบัญญัติมาตรา ๓๗๔–๓๗๖ ก็ต้องนำมาใช้บังคับเป็นต้น อย่างไรก็ตาม ก็ต้องขึ้นกับข้อความของสัญญาก่อนสมรสด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะมีบทบัญญัติเรื่องสัญญาก่อนสมรสไว้ แต่ในทางปฏิบัติบุคคลส่วนมากยังไม่รู้ว่ามีสัญญาชนิดนี้อยู่ จึงไม่ค่อยมีการทำสัญญาก่อนสมรสกัน แม้เพิ่งจะมารู้เอาเมื่อเวลาจดทะเบียนสมรส เพราะเหตุที่นายทะเบียนถามว่าต้องการทำสัญญาอะไรบ้าง ก็เป็นการกระทันหันยังไม่อาจจะเข้าใจถึงสาระสำคัญของสัญญาได้แจ่มชัด จะระงับการจดทะเบียนสมรสไว้ก่อน

โดยขอเวลาไปไตร่ตรองว่าจะทำสัญญาอะไรบ้างก็ไม่มีใครทำกัน เพราะเป็นเวลาหน้าสิ่วหน้าขวาน เพราะฉะนั้นจึงจดทะเบียนสมรสกันไปเลย ทั้งๆ ที่ในใจของชายหรือหญิง (โดยเฉพาะหญิง, อาจกำลังหวาดหวั่นอยู่ว่าตนมีหวังถูกผลาญสมบัติหมดสิ้นแน่ ดังนั้น ในการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงควรพิจารณาเรื่องนี้ด้วยว่า มีวิธีการใดที่จะให้ชายหญิงที่จะจดทะเบียนสมรสได้ทราบถึงสาระสำคัญของสัญญาก่อนสมรสอาจจะเป็นว่า ก่อนจดทะเบียนสมรสให้นายทะเบียนสมรสชี้แจงให้ทราบเสียก่อนถึงลักษณะ และประโยชน์ของสัญญาก่อนสมรส เมื่อชี้แจงและให้เวลาคู่สมรสได้ตรึกตรองแล้ว จึงสอบถามว่าจะทำความตกลงกันในเรื่องอะไรบ้าง ถ้าปฏิบัติทำนองนี้ได้ บางทีจะทำให้เป็นผลดีแก่คู่สมรสกว่าจะปล่อยให้ไปแก้ไขกันปลายมือ

๓. การสมรสกับการบรรลุนิติภาวะ

บทบัญญัติ มาตรา ๒๐ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติว่า "ผู้เยาว์ย่อมบรรลุนิติภาวะเมื่อทำการสมรส หากการสมรสนั้นได้ทำเมื่อฝ่ายชายผู้เยาว์มีอายุสิบเจ็ดปีและฝ่ายหญิงผู้เยาว์มีอายุสิบห้าปีบริบูรณ์แล้ว" ข้อความที่ปรากฏนี้ ในชั้นต้นอาจเข้าใจได้ว่า ทั้งชายและหญิงต่างฝ่ายต่างเป็นผู้เยาว์ ฝ่ายชายอายุ ๑๗ ปีบริบูรณ์ ฝ่ายหญิงอายุ ๑๕ ปีบริบูรณ์ เมื่อสมรสกันมีผลให้ทั้งชายและหญิงบรรลุนิติภาวะ ไม่เป็นผู้เยาว์อีกต่อไป ปัญหาชั้นต้นมีว่า อายุของทั้งคู่จะมากกว่านี้ได้หรือไม่ ข้อนี้ตอบได้ว่า แม้ชายผู้เยาว์จะอายุเกิน ๑๗ ปีบริบูรณ์ และหญิงผู้เยาว์จะอายุเกิน ๑๕ ปีบริบูรณ์ ถ้าสมรสกันก็มีผลให้ทั้งชายและหญิงบรรลุนิติภาวะได้ เพราะถ้อยคำในมาตรานี้แปลไปได้เช่นนั้น เนื่องจากมีคำว่า "แล้ว" ห้อยท้ายอยู่ แสดงว่าทั้งชายและหญิงจะต้องมีอายุอย่างน้อย ๑๗ ปีบริบูรณ์และ ๑๕ ปีบริบูรณ์ตามลำดับ น้อยกว่านี้ไม่ได้ แต่มากกว่าไม่เป็นไร

ปัญหาต่อไปมีว่า ถ้าฝ่ายหนึ่ง (อาจเป็นหญิงหรือชายก็ได้) บรรลุนิติภาวะแล้ว จะเข้าตามเงื่อนไขของมาตรา ๒๐ นี้หรือไม่ (คือ มีผลให้อีกฝ่ายหนึ่งบรรลุนิติภาวะไปด้วย) ตามปัญหานี้ ถ้าพิจารณาถ้อยคำในตัวบทกฎหมายจะเห็นได้ว่ากฎหมายบัญญัติไปในทำนองทั้งสองฝ่ายจะต้องยังเป็นผู้เยาว์อยู่จึงจะใช้มาตรา ๒๐ บังคับ มิฉะนั้นก็ไม่ถือว่าบรรลุนิติ-ภาวะเพราะการสมรส อย่างไรก็ตาม กฎหมายในเรื่องนี้บัญ-ญัติไว้ไม่ชัดแจ้งว่าต้องการอย่างใด และการใช้กฎหมายนั้นเมื่อตามตัวอักษรไม่แจ้งชัดในความหมาย ก็ต้องพิจารณาดูความมุ่งหมายของบทบัญญัตินั้น ๆ (มาตรา ๔) สำหรับความมุ่งหมายของมาตรา ๒๐ นี้ พอจะถือได้ว่า กฎหมายมุ่งประ-สงค์จะให้ชายหญิงซึ่งมีอายุพอประมาณที่ได้สมรสแล้ว ได้-บรรลุนิติภาวะเป็นผู้หลักผู้ใหญ่พ้นอำนาจปกครองของบิดามารดาเสียที ชายสิบเจ็ดหญิงสิบห้าถือว่ามีอายุพอประมาณอาจสมรสได้แล้ว เมื่อสมรสแล้วก็ให้บรรลุนิติภาวะเสียด้วยไม่มีเหตุผลใดที่จะแปลความไปว่ากฎหมายต้องการให้ทั้งชาย

และหญิงเป็นผู้เยาว์ จึงจะบรรลุนิติภาวะตามมาตรา ๒๐ ดังนั้น แม้ว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้เยาว์ที่มีอายุเข้าเกณฑ์สมรสได้ ถ้าได้สมรสกัน ก็ถือว่ามีผลให้ฝ่ายที่ยังเป็นผู้เยาว์ได้บรรลุนิติภาวะไปด้วย ตัวอย่างที่ ๑ นางสาวตากวางอายุ ๓๗ ปี สมรสกับนายโพระดกอายุ ๑๗ ปี ถือว่านายโพระดกบรรลุนิติภาวะเพราะการสมรส ตัวอย่างที่ ๒ นายโพระดกได้หย่าร้างกับนางตากวางหลังจากสมรสหนึ่งปี แล้วไปสมรสกับนางสาวนกขมิ้นอายุ ๑๕ ปี เช่นนี้ นางสาวนกขมิ้นผู้เยาว์ (ซึ่งสมรสกับนายโพระดกผู้บรรลุนิติภาวะ) ได้บรรลุนิติภาวะไปด้วย

เนื่องจากมาตรา ๑๔๔๕ กำหนดว่า การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อ " (๑) ชายมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์และหญิงมีอายุสิบห้าปีบริบูรณ์แล้ว ฯลฯ" และมาตรา ๑๔๘๙ บัญญัติว่า "ถ้าการสมรสผิดบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๔๔๕ (๑) เมื่อผู้มีส่วนได้เสียร้องขอศาลอาจสั่งให้เพิกถอนเสียได้ แต่บิดามารดาหรือผู้ปกครองที่ให้ความยินยอมแล้วจะร้องขอมิได้ ถ้าการ

สมรสนั้นศาลมิได้สั่งให้เพิกถอน อันชายหญิงมีอายุครบตามมาตรานั้น หรือหญิงมีครรภ์ก่อนอายุครบกำหนด ให้ถือว่าสมบูรณ์มาแต่เวลาสมรส" สองมาตรานี้กล่าวถึงเงื่อนไขการสมรสและการสมรสที่ผิดเงื่อนไข ไม่ได้กล่าวถึงการบรรลุนิติภาวะแต่อย่างไรก็ตาม เมื่อการสมรสกระทำโดยผิดเงื่อนไขคือชายอายุไม่ครบ ๑๗ ปีบริบูรณ์ และหรือหญิงอายุไม่ครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์ ก็จะเป็นการขัดกับมาตรา ๒๐ ถ้าต่อมาไม่มีการเพิกถอนการสมรสและถือว่าการสมรสนั้นสมบูรณ์มาตั้งแต่เวลาสมรสแล้ว จะถือว่าชาย และหรือหญิงนั้น บรรลุนิติภาวะโดยการสมรสหรือไม่ ดังจะได้พิจารณาต่อไป

ก่อนอื่น ควรจะระลึกว่าก่อนประกาศใช้ ป.พ.พ. บรรพ ๕ และยังใช้กฎหมายลักษณะผัวเมียอยู่นั้น ไม่มีบทบัญญัติใดที่กำหนดว่าชายหญิงจะสมรสได้เมื่ออายุเท่าใด ผู้ใช้กฎหมายจึงต้องตีความกันไปตามที่เห็นว่าควรจะเป็น ขณะนั้นได้ใช้ ป.พ.พ. บรรพ ๑ อยู่แล้ว บทบัญญัติมาตรา ๒๐ ก็ได้เป็นที่เข้าใจกันอยู่ว่า ชายหญิงผู้เยาว์อาจจะบรรลุนิติภาวะได้ ถ้า

สมรสกันเมื่ออายุสิบเจ็ดและสิบห้าปีบริบูรณ์ ต่อมาเมื่อประกาศใช้ ป.พ.พ. บรรพ ๕ มาตรา ๑๔๔๕ (๑) จึงได้กำหนดอายุของผู้ที่จะสมรสได้ตามกฎหมาย ซึ่งก็สอดคล้องกับมาตรา ๒๐ เมื่อมาตรา ๑๔๔๕ (๑) กำหนดเงื่อนไขเรื่องอายุไว้เช่นนี้แล้ว ก็ต้องเตรียมหาทางหนีทีไล่ไว้สำหรับกรณีที่มีการสมรสโดยผิดเงื่อนไข (ซึ่งอาจเป็นไปได้ เช่นชายหญิงให้ถ้อยคำหลอกลวงนายทะเบียนสมรสในเรื่องอายุ โดยหลอกลวงว่าอายุครบสิบเจ็ดหรือสิบห้าปีบริบูรณ์แล้ว) แต่ในเรื่องการสมรสนี้แม้ผิดเงื่อนไข กฎหมายก็ไม่มุ่งประสงค์จะจัดการเด็ดขาดถึงขั้นแตกหัก เพราะถ้าคู่สมรสอาจอยู่กินกันได้โดยสงบสุขแล้ว การเอาเครื่องมือกฎหมายไปแยกเขาออกจากกัน จึงไม่ใช่หลักการบัญญัติกฎหมาย ดังนั้นผลจากการผิดเงื่อนไขตามมาตรา ๑๔๔๕ (๑) จึงมีเพียงว่า "เมื่อผู้มีส่วนได้เสียร้องขอศาลอาจสั่งให้เพิกถอนเสียได้" (มาตรา ๑๔๘๙) ซึ่งถ้ามีการสั่งเพิกถอนเสีย การสมรสนั้นก็ไม่มีอีกต่อไป แต่ดังได้กล่าวแล้วว่า สถาบันครอบครัวนั้น กฎหมายไม่มุ่งประสงค์จะเข้า

ไปก้าวก่ายนัก มาตรา ๑๔๘๙ จึงบัญญัติต่อไปว่า "ถ้าการสมรสนั้น ศาลมิได้สั่งให้เพิกถอนจนชายหญิงมีอายุครบตามมาตรานั้น หรือหญิงมีครรภ์ก่อนอายุครบกำหนด ให้ถือว่าสมบูรณ์มาแต่เวลาสมรส" ก็เป็นอันว่า แม้ตอนแรกชาย-หญิงจะสมรสกันโดยอายุไม่ตรงตามเงื่อนไข แต่ถ้ายังอยู่กินกันไป โดยศาลยังไม่สั่งเพิกถอนจนกระทั่งฝ่ายที่อายุไม่ครบกำหนด ได้ครบกำหนดตามมาตรา ๑๔๔๕ (๑) หรือหญิงมีครรภ์ก่อนอายุครบกำหนดสิบห้าปีบริบูรณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง กฎหมายถือว่าการสมรสนั้นสมบูรณ์มาแต่เวลาสมรส เสมือนว่าชายหญิงได้สมรสกันโดยไม่ผิดเงื่อนไขตาม มาตรา ๑๔๔๕ (๑) แต่อย่างใด เมื่อมาถึงตอนนี้ปัญหาดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงเกิดขึ้นว่า เมื่อถือว่าการสมรสสมบูรณ์มาแต่เวลาสมรสแล้ว จะถือว่ามีผลให้ฝ่ายที่ยังเป็นผู้เยาว์อยู่นั้นบรรลุนิติภาวะหรือไม่ (และถ้าถือว่ามีผลให้บรรลุนิติภาวะ การบรรลุนิติภาวะเกิดขึ้นเมื่อใด ตั้งแต่เวลาสมรส หรือว่าตั้งแต่เวลาที่อายุครบหรือหญิงตั้งครรภ์)

ความคิดในทางที่เห็นว่ามีผลให้ชายและหรือหญิงผู้เยาว์บรรลุนิติภาวะนั้นมีเหตุผลว่า การที่ให้การสมรสสมบูรณ์มาตั้งแต่เวลาสมรสนั้น ย่อมก่อให้เกิดครอบครัวใหม่กองทรัพย์สินใหม่ขึ้นมา มีสามีเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้จัดการสินบริคณห์ โดยมีภริยาเป็นผู้ช่วยเหลือถ้ามีบุตรขึ้นมา บิดาก็ต้องเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง โดยมีมารดาเป็นผู้ช่วยเหลือหรือเป็นผู้ใช้ในบางกรณี การที่ยังคงปล่อยให้ชายและหรือหญิงยังคงเป็นผู้เยาว์อยู่ ก็เป็นที่เห็นได้ว่าอาจเกิดความยุ่งยากได้ เพราะผู้เยาว์นั้นถูกจำกัดความสามารถในการทำนิติกรรมทำอะไรไม่ได้เต็มที่จะต้องมีผู้แทนโดยชอบธรรมคอยควบคุมอยู่อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งถ้าสามียังถูกจำกัดอำนาจในการจัดการสินบริคณห์ หรือบิดาถูกจำกัดอำนาจในการใช้อำนาจปกครอง เพราะเหตุที่สามีหรือบิดานั้นยังเป็นผู้เยาว์อยู่เช่นนี้ก็เป็นการแน่ว่าจะต้องเกิดความขลุกขลักขึ้น เพราะในครอบครัวเช่นนี้อาจต้องมีผู้แทนโดยชอบธรรมของชาย และผู้แทนโดยชอบธรรมของหญิงมาคอยจัดการซ้อนจัดการอีกทอดหนึ่ง

จะทำสิ่งใดที่เกินอำนาจผู้เยาว์ก็ต้องขออนุญาตผู้แทนโดยชอบธรรมทุกครั้งไป มิฉะนั้น นิติกรรมที่ทำไปต้องตกเป็นโมฆียะกรรมอาจบอกล้างเสียได้ ด้วยเหตุผลเช่นนี้ การยอมให้ชายและหรือหญิงที่การสมรสสมบูรณ์ตามมาตรา ๑๔๘๙ ได้บรรลุนิติภาวะเสีย จึงเป็นการขจัดปัญหาเหล่านี้ ช่วยให้สถาบันครอบครัวมั่นคงขึ้น

เมื่อถือว่า ชาย และหรือหญิงบรรลุนิติภาวะ ก็ควรให้บรรลุนิติภาวะย้อนหลังมาตั้งแต่เวลาสมรสด้วย เพราะจะทำการต่าง ๆ ไม่เกิดการลักลั่นกัน ถ้าถือว่ามาบรรลุนิติภาวะเอาเมื่อตอนอายุครบ หรือ หญิงมีครรภ์ กิจการต่าง ๆ ที่ทำไปก่อนนั้นก็จะกลายเป็นว่าทำโดยผู้เยาว์ไป ความยุ่งยากเกี่ยวแก่กิจการส่วนนั้นก็จะเกิดขึ้น

ตามความเห็นของผู้เขียนเห็นว่า การที่การสมรสสมบูรณ์มาแต่เวลาสมรสตามมาตรา ๑๔๘๙ นั้น ไม่มีผลให้ชายและหรือหญิงผู้เยาว์ บรรลุนิติภาวะแต่อย่างใด ยังคงเป็นผู้เยาว์อยู่ต่อไปจนกว่าจะมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ (มาตรา ๑๙)

หรือได้สมรสใหม่ (กับคู่เดิมหรือคู่ใหม่ก็ได้) โดยถูกต้องตามมาตรา ๒๐ เหตุผลที่เห็นเช่นนี้มีดังนี้

ประการแรก มีภาษิตกฎหมายอยู่ว่า 'ข้อยกเว้นควรต้องตีความโดยเคร่งครัด" "Exceptio est strictisstmae interpretationis" มาตรา ๒๐ นั้นเป็นข้อยกเว้นของมาตรา ๑๙ จึงควรตีความให้เคร่งครัดเช่นกัน ถ้าชายหญิงผู้เยาว์มิได้สมรสกันเมื่ออายุครบสิบเจ็ดหรือสิบห้าปีบริบูรณ์แล้ว ก็ไม่มีทางบรรลุนิติภาวะด้วยการสมรสได้ แม้ว่าการสมรสนั้นจะสมบูรณ์เพิกถอนไม่ได้อีกต่อไปก็ตาม

ประการที่สอง หลักเรื่องการบรรลุนิติภาวะนั้น เป็นการตั้งเกณฑ์สมมุติเอาว่า อย่างต่ำที่สุดบุคคลขนาดไหนควรจะมีความรับผิดชอบได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งเกณฑ์สมมุติของแต่ละประเทศนั้นแตกต่างกัน สำหรับประเทศไทยนั้นถือว่าบุคคลควรจะพ้นจากความเป็นผู้เยาว์ เมื่ออายุอย่างน้อยที่สุด ๒๐ ปีบริบูรณ์ แต่ผู้เยาว์บางคนอาจสมรสตั้งแต่อายุน้อย ๆ ซึ่งยังไม่อาจกำหนดได้แน่ว่าอายุน้อยขนาดไหนที่บุคคลไม่อาจ

สมรสได้ กฎหมายจึงเห็นว่า เมื่อสมรสมีเหย้ามีเรือนไปแล้ว ก็ควรพ้นจากความเป็นผู้เยาว์ได้เช่นเดียวกับเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ แต่การที่จะถือว่า เมื่อบุคคลใดสมรสให้บุคคลนั้นพ้นจากความเป็นผู้เยาว์ทุกรายไปนั้น ย่อมเป็นการผ่าฝืนต่อความเป็นจริง เพราะบางคนอาจสมรสตั้งแต่อายุ ๑๑—๑๒ ปี ถึงอย่างไรบุคคลอายุ ๑๑—๑๒ ปี ก็ไม่อาจพ้นจากความเป็นผู้เยาว์ไปได้เป็นอันขาด ดังนั้น จึงต้องมาหาอายุพอสมควรกันว่า ขนาดไหนจึงจะพอให้บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรสได้ ซึ่งก็มาลงเอยที่อายุ ๑๗ ปี และ ๑๕ ปี บริบูรณ์ ตามมาตรา ๒๐ อายุต่ำกว่านี้ไปไม่ยอมให้บรรลุนิติภาวะ เมื่อเหตุผลมีเช่นนี้ การจะขอต่อรองลงมาว่า แม้จะไม่ได้สมรส เมื่ออายุ ๑๗ ปี หรือ ๑๕ ปี แต่ถ้าต่อมาอายุครบ ๑๗ ปี ๑๕ ปี หรือถ้าหญิงได้ตั้งครรภ์ก่อนอายุครบ ก็ขอให้บรรลุนิติภาวะด้วยนั้น จึงเป็นการตีความจนกฎหมายไม่เป็นกฎหมาย

ประการที่สาม ความเป็นมาของเงื่อนไขการสมรสในเรื่องอายุนั้น ก่อนประกาศใช้ ป.พ.พ. บรรพ ๕ ได้เคยโต้

เถียงกันว่า บุคคลอายุอย่างต่ำขนาดไหนจึงถือว่าสมรสกันได้ตามกฎหมาย ซึ่งในขณะนั้น หลักตามมาตรา ๑๙ และข้อยกเว้นตามมาตรา ๒๐ ได้เป็นที่ยอมรับกันอยู่แล้ว ยังขาดอยู่แต่กำหนดอายุอย่างต่ำที่จะสมรสกันได้ตามกฎหมายเท่านั้น ต่อมา เมื่อประกาศใช้ ป.พ.พ. บรรพ ๕ มาตรา ๑๔๔๕ (๑) ได้กำหนดอายุไว้เป็นการแน่นอน และมาตรา ๑๔๘๙ ได้ระบุผลของการผ่าฝืนมาตรา ๑๔๔๕ (๑) ไว้ ก็เป็นอันว่า ข้อโต้เถียงเรื่องอายุอย่างต่ำที่จะสมรสได้ ได้หมดสิ้นไปเพราะบทบัญญัตินี้ ปัญหาที่มาคิดกันขึ้นใหม่ว่า เมื่อมาตรา ๑๔๘๙ ถือว่าการสมรสสมบูรณ์มาตั้งแต่เวลาสมรสแล้วจะทำให้ชายหญิงผู้เยาว์พลอยบรรลุนิติภาวะไปด้วยหรือไม่ จึงเป็นการคิดไปเกินกว่าที่กฎหมายต้องการ

ประการที่สี่ สำหรับข้อคิดเห็นที่ว่า ถ้าการสมรสสมบูรณ์ แต่สามีและหรือภริยายังไม่บรรลุนิติภาวะจะทำให้เกิดความยุ่งยากในครอบครัว เพราะต้องให้ผู้แทนโดยชอบธรรมของชาย และหรือหญิงมาเกี่ยวข้องนั้น ผู้เขียนเห็นว่า เมื่อ

ชายและหรือหญิงยังเป็นผู้เยาว์อยู่เช่นนี้ ก็เป็นกรณีที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงหลักเรื่องการจำกัดความสามารถเสียได้ และหลักนี้ก็ใช่ว่าจะมีเพื่อทำลายผู้เยาว์ แต่ตรงกันข้ามกลับมุ่งที่จะช่วยเหลือผู้เยาว์ให้มีความปลอดภัยในการดำรงชีพ ไม่ต้องตกเป็นเหยื่อของคนคดโกงได้ง่าย ๆ จึงไม่ควรกลัวหลักนี้ อีกประการหนึ่ง การสมรสนั้นใช่ว่าจะทำให้คนอายุ ๑๗ ปี ๑๕ ปีกลายเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมาทันทีก็หาไม่ ยิ่งเป็นคนประเภทที่เลี้ยงไม่รู้จักโตแล้ว อายุขนาดนี้ยิ่งไม่มีความหมาย เพราะไปไหนมาไหนก็ไม่พ้นจากพ่อแม่สักที อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเป็นผู้เยาว์ที่มีสามีภริยาแล้วรวมทั้งอาจมีลูกด้วย ฐานานุรูปของผู้เยาว์เช่นนี้ย่อมเปลี่ยนไปในทางที่ใหญ่โตกว่าเดิม ความจำเป็นเพื่อเลี้ยงชีพก็เพิ่มขึ้นเพราะชีพที่ต้องเลี้ยงนั้นมีมากขึ้นการใด ๆ ซึ่งเป็นการสมแก่ฐานานุรูปและเป็นการอันจำเป็นเพื่อเลี้ยงชีพตามสมควรจึงเพิ่มมากขึ้นกว่าครั้งที่ยังไม่สมรสการใด ๆ เหล่านี้ สามีภริยาที่เป็นผู้เยาว์อยู่ย่อมทำได้ทั้งสิ้นไม่ต้องขออนุญาตจากผู้แทนโดยชอบธรรมเสียก่อน ทั้งนี้เป็น

ไปตามบทบัญญัติ มาตรา ๒๔ (ซึ่งสามีภริยาจะมีอำนาจทำได้เพียงใด ก็ย่อมอยู่ในหลักการแบ่งอำนาจหน้าที่กันระหว่างสามีภริยาอีกเช่นกัน) ส่วนกิจการอื่นที่ผู้เยาว์จำต้องทำในฐานะที่เป็นบิดามารดา กิจการนั้นผู้เยาว์ก็ทำได้ โดยไม่ต้องขออนุญาตจากผู้แทนโดยชอบธรรมอีก เพราะถือว่าเป็นการที่ต้องทำเองเฉพาะตัวตาม มาตรา ๒๓ ตัวอย่างเช่น เรียกบุตรคืนจากบุคคลอื่นซึ่งกักบุตรไว้โดยมิชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา ๑๕๓๙ (๔)) จัดการทรัพย์สินของบุตร (มาตรา ๑๕๔๓) ให้ความยินยอมในกรณีที่มีการจดทะเบียนรับบุตรของตนเป็นบุตรบุญธรรม (มาตรา ๑๕๘๓) เป็นต้น (โดยเฉพาะหญิงนั้น ในฐานที่อุ้มครรภ์ให้กำเนิดบุตรมา กฎหมายจึงรับรองความเป็นมารดากับบุตรเสมอดังนั้น มาตรา ๑๕๒๕ จึงบัญญัติว่า "เด็กเกิดจากหญิงที่มิได้มีการสมรสกับชาย ให้ถือว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของหญิงนั้น" ซึ่งหญิงนั้นย่อมเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมของบุตร โดยที่ไม่ต้องคำนึงถึงว่าหญิงบรรลุนิติภาวะแล้วหรือยัง)

จากเหตุผลสี่ประการที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ถ้า-การสมรสกระทำเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอายุไม่ครบตามมาตรา ๒๐ แล้ว แม้ต่อมาจะถือว่า การสมรสสมบูรณ์ตามมาตรา ๑๔๘๙ ก็ไม่ทำให้ชายหญิงบรรลุนิติภาวะไปเพราะการสมรสครั้งนั้นได้ และผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการที่ถือว่า ถ้าฝ่ายใดอายุครบตามมาตรา ๒๐ แล้วก็ให้บรรลุนิติภาวะไปเป็นการเฉพาะตัว เหตุผลในเรื่องนี้ก็มีเช่นเดียวกับที่กล่าวมาข้างต้น

นอกจากนี้ ยังมีมาตรา ๑๔๔๗ บัญญัติว่า "ชายหรือหญิงผู้ยังไม่บรรลุนิติภาวะจะสมรส ให้นำมาตรา ๑๔๓๕ สามวรรคท้ายมาบังคับโดยอนุโลม" มาตรา ๑๔๓๕ สามวรรคท้ายบัญญัติว่า "ถ้าชายหรือหญิงยังไม่บรรลุนิติภาวะ ต้องรับความยินยอมของบิดามารดาก่อน จึงจะหมั้นได้ ถ้าบิดาหรือมารดาตาย ต้องรับความยินยอมของผู้ที่ยังอยู่ ถ้าชายหรือหญิงอยู่กับบิดาหรือมารดา ต้องรับความยินยอมของบิดาหรือมารดานั้น ถ้ามีผู้ปกครองต้องรับความยินยอมของผู้ปกครอง" การฝ่าฝืนมาตรา ๑๔๔๗ มีบัญญัติอยู่ในมาตรา

๑๔๙๓ ว่า "ถ้าชายหรือหญิงยังไม่บรรลุนิติภาวะสมรสโดยมิได้รับความยินยอมของบิดามารดาหรือผู้ปกครองหรือโดยคำ-สั่งศาล บิดามารดาหรือผู้ปกครองเท่านั้น อาจร้องขอให้ศาลสั่งเพิกถอนการสมรสได้ เว้นแต่ (ก) ล่วงพ้นหกเดือนนับแต่วันทราบการสมรส (ข) ชายหรือหญิงมีอายุครบยี่สิบปีบริบูรณ์แล้ว (ค) เมื่อหญิงมีครรภ์แล้ว"

บทบัญญัติในส่วนนี้เห็นว่า คงจะหมายถึงกรณีที่ชายผู้เยาว์มีอายุครบ ๑๗ ปีบริบูรณ์และหรือหญิงผู้เยาว์มีอายุครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์แล้วทำการสมรสกัน แต่การสมรสกระทำโดยไม่ได้มีความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง หรือจากศาล การสมรสจึงอาจถูกเพิกถอนเสียได้ตามมาตรา ๑๔๙๓ เมื่อการสมรสกระทำโดยชายหญิงมีอายุครบตามมาตรา ๒๐ ชายหญิงผู้เยาว์ก็ย่อมบรรลุนิติภาวะเพราะการสมรส แม้ภายหลังการสมรสจะถูกเพิกถอนเสียก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ถ้านอกจากจะไม่ได้รับความยินยอมแล้วการสมรสยังผิดเงื่อนไขตามมาตรา ๑๔๔๕ (๑) คือ ชายอายุ

ยังไม่ครบ ๑๗ ปีบริบูรณ์ และหรือหญิงยังไม่ครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์ ซึ่งการสมรสดังกล่าวอาจถูกเพิกถอน หรือสมบูรณ์ได้ตามมาตรา ๑๔๙๘ นั้น แม้การเพิกถอนการสมรสอาจกระทำได้ทั้งตามมาตรา ๑๔๙๘ และ มาตรา ๑๔๙๓ แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับมาตรา ๑๔๘๙ ก็ย่อมมีปัญหาเรื่องการบรรลุนิติภาวะมาเกี่ยวข้อง ซึ่งผู้เขียนก็มีความเห็นดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

---

๔. ระบบผัวเดียวเมียเดียว

ในเรื่องนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติไว้มีหลักสำคัญดังต่อไปนี้ มาตรา ๑๔๔๕ "การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อ... (๓) ชายหรือหญิงมิได้เป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่" มาตรา ๑๔๔๙ "การสมรสตามประมวลกฎหมายนี้ จะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียนแล้ว" มาตรา ๑๔๕๑ "บุคคลใดจดทะเบียนสมรสแล้ว จะจดทะเบียนอีกไม่ได้ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า การสมรสครั้งก่อนได้หมดไปแล้ว เพราะตาย หย่า หรือศาลเพิกถอน" มาตรา ๑๔๙๐ "การสมรสผิดบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๔๔๕ (๒) (๓) หรือ (๕) ให้ถือว่าเป็นโมฆะ" มาตรา ๑๔๘๘ "บุคคลใดจะอ้างว่า การสมรสเป็นโมฆะหรือโมฆียะไม่ได้ นอกจากศาลพิพากษาว่าเป็นเช่นนั้น"

จากบทบัญญัติข้างต้นนี้ ทำให้มองเห็นความมุ่งหมายได้ว่าต้องการให้ทั้งชายและหญิงมีสามีภริยาได้ในขณะเดียวกัน

แต่เพียงคนเดียว การผ่าผืนบทบัญญัตินี้คือสมรสทั้ง ๆ ที่มีคู่สมรสอยู่แล้ว มีผลให้การสมรสตกเป็นโมฆะ (มาตรา ๑๔๙๐) คือถือว่าไม่มีการสมรสมาเลยตั้งแต่แรก

ถ้ามองวิวัฒนาการในเรื่องนี้แล้ว จะเห็นความต้องการขั้นสุดยอดของบทกฎหมาย มาตรา ๑๔๙๐ (๓) ยิ่งขึ้น คือ ในสมัยที่ยังใช้กฎหมายลักษณะผัวเมียอยู่นั้น ชายอาจมีภริยาได้หลายคนในขณะเดียวกันถึงขนาดแบ่งเกรดภริยาได้ เป็นเมียกลางเมือง เมียกลางนอก และเมียกลางทาสี ผู้ชายที่เมียมาก ก็ถือว่าเป็นผู้มีบุญวาสนามากผู้คนก็ต่างยกย่อง (คล้าย ๆ กับยกย่องทรพาในเรื่องรามเกียรติ์ที่มีกระบือตัวเมียเป็นบริวารนับพัน) หลักการตามกฎหมายลักษณะผัวเมียนี้ ก่อให้เกิดความขมขื่นแก่หญิงเป็นอย่างมาก ตลอดจนถึงบุตรที่กำเนิดมาพบกับความไม่อบอุ่นในครอบครัวดังกล่าว จะพบความขมขื่นดังกล่าวได้โดยง่ายในบทประพันธ์ของ หม่อมเจ้าอากาศดำเกิงรพีพัฒน์เรื่อง "ละครแห่งชีวิต" ที่แสดงออกถึงสภาพอันยุ่ง

หญิงของครอบครัวในสมัยที่ใช้กฎหมายลักษณะผัวเมียอยู่ ด้วยเหตุนี้ระบบผัวเดียวหลายเมียจึงถูกล้มล้างไป เมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ และหันมายึดถือระบบผัวเดียวเมียเดียวแทน

อย่างไรก็ตาม เมื่อใช้บรรพ ๕ แล้ว แทนที่จะได้ผลสมประสงค์ คือต้องการล้มล้างระบบเดิม ผลกลับปรากฏว่ามีการฝ่าฝืนหลีกเลี่ยงกฎหมายกันมาก ทั้งการจดทะเบียนสมรสซ้อนและการมีภริยาที่มิชอบด้วยกฎหมาย เมื่อมีการฝ่าฝืนแล้ว กฎหมายก็ไม่มีสภาพบังคับที่เด็ดขาด บทบัญญัติมาตรา ๑๔๘๘ กลับบัญญัติว่า "บุคคลใดจะอ้างว่า การสมรสเป็นโมฆะหรือโมฆียะไม่ได้ นอกจากศาลพิพากษาว่าเป็นเช่นนั้น" แทนที่จะปล่อยให้ผู้มีส่วนได้เสียกล่าวอ้างได้ทันที ตามมาตรา ๑๓๓ ดังนั้น บางครั้งที่มีการจดทะเบียนซ้อนเป็นที่เอิกเกริกใคร ๆ ก็รู้กันทั่วไปมาตรา ๑๔๙๐ ก็ได้แต่ทำตาปริบ ๆ เพราะมีมาตรา ๑๔๘๘ บั่นทอนความศักดิ์สิทธิ์อยู่

ดังนั้น ในทัศนะของผู้เขียนจึงเห็นว่าบทบัญญัติส่วนนี้ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ ได้ตั้งอยู่ในลักษณะที่ไม่เหมาะสมหลายประการ กล่าวคือ

(๑) อาจมีการจดทะเบียนสมรสซ้อนได้โดยคู่สมรสแจ้งข้อความเท็จต่อนายทะเบียน ทั้งนี้เพราะวิธีการจดทะเบียนเป็นไปอย่างหละหลวม วิธีแก้ก็คือ แก้ไขพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พุทธศักราช ๒๔๗๘ เสีย โดยให้ระบุแน่ชัดในคำร้องขอจดทะเบียนว่า มีสามีภริยาอยู่หรือไม่ ถ้าเคยมีก็ต้องแสดงหลักฐานว่าขาดจากการเป็นสามีภริยากันด้วยเหตุใด ขั้นต่อไปก็ควรมีวิธีตรวจสอบว่าคำร้องขอจดทะเบียนนั้นถูกต้องหรือไม่ โดยอาจตั้งหอจดทะเบียนสมรสกลางขึ้นทำนองหอทะเบียนการค้า เมื่อนายทะเบียนรับคำขอไว้แล้วก็ต้องส่งไปตรวจสอบรายชื่อยังหอทะเบียนสมรสกลาง แต่ถ้าเห็นว่าวิธีนี้ชักช้าไม่ทันใจคู่สมรส ก็อาจหาวิธีอื่นเช่น ต้องไปจดทะเบียนยังอำเภอที่เป็นภูมิลำเนาของฝ่ายชาย เป็นต้นก็อาจช่วยป้องกันการจดทะเบียนซ้อนได้ ทั้งมีผลถึงการป้องกัน

การหลอกลวงหญิงไปเป็นโสเภณีด้วย กล่าวคือ ในปัจจุบันนี้วิธีการล่อลวงหญิงก้าวหน้าไปมาก ถึงขนาดที่ชายยอมจดทะเบียนสมรสด้วย แล้วต่อมาจัดการจำหน่ายภายหลัง

(๒) เมื่อมีการจดทะเบียนสมรสซ้อนแล้ว จะอ้างว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะก็ต้องฟ้องศาลให้ศาลพิพากษาเสียก่อน (มาตรา ๑๔๘๘) ซึ่งอ้างวิธีการเช่นนี้ถ้าเป็นชาวบ้านธรรมดาหรือเป็นผู้ไม่ต้องการมีเรื่องอื้อฉาวให้อับอายประชาชน ก็ต้องทนหวานอมขมกลืน ให้สามีมีภริยาที่ยังถือว่าชอบด้วยกฎหมายอยู่อีกคนหนึ่งหรือหลายคน ทั้งยังเกิดปัญหายุ่งยากได้อีกในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา เพราะสามีเกิดมีภริยาที่ยังถือว่าชอบด้วยกฎหมายหลายคนด้วยกัน ทางแก้ในเรื่องนี้ผู้เขียนเห็นว่า ต้องปรับปรุงมาตรา ๑๔๘๘ เสีย เช่น ถ้าจะกล่าวอ้าง (ว่าการสมรสเป็นโมฆะหรือโมฆียะ) ภายใน ๑ ปี ก็กล่าวอ้างได้ ถ้าเกินกว่านั้นไปก็ต้องฟ้องศาลให้ศาลพิพากษาเป็นต้นหรือไม่ก็ยกเลิกมาตรา ๑๔๘๘ เสียทั้งหมดปล่อยให้ใช้มาตรา ๑๓๓ บังคับ

(๓) กฎหมายลักษณะครอบครัวนี้ ในประเทศไทย นอกจากจะมีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ แล้ว ยังมี กฎหมายอิสลาม ซึ่งใช้บังคับกับคนมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูลอีกด้วย ตามกฎหมายนี้ ชายมุสลิมอาจมีภริยาที่ชอบด้วยกฎหมายในขณะเดียวกันได้ถึง ๔ คน และเนื่องจากเป็นนโยบายทางการเมืองที่ต้องคงไว้ต่อไป ดังนั้น ชายมุสลิมใน ๔ จังหวัดดังกล่าวก็ยังมีภริยาได้ ๔ คน อีกต่อไปด้วย แต่ความขัดแย้งระหว่างกฎหมายอิสลามกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็อาจเกิดขึ้นได้ และเกิดขึ้นมาแล้ว กล่าวคือ ชายมุสลิมที่จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว ได้ไปสมรสตามกฎหมายอิสลามอีก ซึ่งตามกฎหมายอิสลามก็ไม่ได้ห้ามแต่อย่างใด ผลจึงมีว่า ชายนั้นอาจมีภริยาที่ชอบกฎหมายได้มากกว่าหนึ่งคน (คนแรกสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คนที่สอง (สามและสี่) สมรสกันตามกฎหมายอิสลาม) โดยที่ภริยาคนแรกไม่อาจฟ้องร้องให้การสมรสใหม่เป็นโมฆะได้ มีทางเดียวคือฟ้องหย่าโดยอาศัยเหตุหย่าตามประมวลกฎ-

หมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๐๐ ซึ่งก็เท่ากับต้องเลิกร้างกันไป.

วิธีแก้ข้อนี้ ผู้เขียนเห็นว่า ต้องแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามฯ (ซึ่งมีที่จะต้องแก้ไขหลายแห่ง) ส่วนจะแก้ไขอย่างไรนั้น ผู้เขียนขอพักไว้กล่าวโอกาสหลัง เพราะมีเรื่องจะต้องกล่าวกันยืดยาว

๕. การประกอบวิชาชีพ หรืออาชีพของภริยา

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติว่า "สามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกัน สามีเป็นผู้อำนวยการในเรื่องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู ถ้าภริยาประกอบวิชาชีพอยู่แล้วก่อนสมรส ภริยาอาจประกอบวิชาชีพนั้นต่อไปได้โดยมิต้องรับความยินยอมของสามี" (มาตรา ๑๔๕๓ วรรค ๒, ๑๔๕๔ ตอนท้าย และ ๑๔๕๖) บทบัญญัติดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงระบบการทำมาหากินในครอบครัวตามกฎหมายไทยที่ถือว่าทั้งสามีภริยาต้องช่วยเหลือกัน เข้าทำนองผัวหาบเมียกระเดียดไม่ใช่มอบให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียวที่จะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง ระบบเช่นนี้ย่อมเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันซึ่งชายหญิงอยู่ในฐานะที่เท่าเทียมกัน และถูกต้องตามหลักเศรษฐกิจที่ต้องการใช้แรงงานมนุษย์ ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด อย่างไรก็ตาม กฎหมายยังคำนึงถึงสภาพทาง

ธรรมชาติของหญิงที่ต้องเป็นมารดา และภาระหน้าที่ทางบ้านเรือนที่ต้องเป็นแม่เหย้าแม่เรือน ดังนั้นจึงยังไม่มอบหน้าที่ในเรื่องนี้ให้แก่ภริยาอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่กับสามีแต่ให้สามีเป็นผู้อำนวยการในเรื่องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูเท่ากับมอบความรับผิดชอบส่วนใหญ่ให้แก่สามี

จากผลของมาตรา ๑๔๕๔ ตอนท้ายที่ว่าสามีเป็นผู้อำนวยการในเรื่องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู กฎหมายจึงบัญญัติต่อไปในมาตรา ๑๔๕๖ ว่า "ถ้าภริยาประกอบวิชาชีพอยู่แล้วก่อนสมรส ภริยาอาจประกอบวิชาชีพนั้นต่อไปได้โดยมิต้องรับความยินยอมของสามี" เท่ากับว่าถ้าก่อนสมรสภริยาประกอบอาชีพอยู่ เมื่อสมรสแล้วถ้าสามีไม่ยอมให้ประกอบอาชีพนั้นต่อไป ภริยาก็จะทำไม่ได้ บทบัญญัติมาตรานี้ก่อให้เกิดความยุ่งยากหลายประการกล่าวคือ

(๑) อย่างไรคือวิชาชีพ? ซึ่งถ้าจะตอบแบบไม่ผิดก็ว่าคืออาชีพที่ต้องใช้วิชา และถ้าจะถามต่อไปว่า อาชีพใดที่ไม่ใช้วิชาบ้าง ก็เห็นจะตอบได้ยากยิ่งขึ้น เพราะปัจจุบันนี้อาชีพของมนุษย์มีอยู่มากมาย การจะประกอบอาชีพอย่างใด ก็ต้อง

ร่ำเรียนมาทั้งนั้น และอาชีพบางอย่างนั้นไม่ได้สอนในสถานศึกษา แต่อาจเกิดจากพรสวรรค์ส่วนตัวที่ใครคนอื่นทำไม่ได้หรือทำได้ไม่ดีเท่า และความรู้บางอย่างมีสอนในสถานศึกษาแต่ก็อาจฝึกหัดเอาเองจนเกิดความชำนาญเท่ากับศึกษามาจากสถานศึกษาเช่นกัน ดังนั้น การที่จะกำหนดเอาว่า คนสองคนซึ่งมีความซึ่งสามารถในอาชีพเท่ากัน คนหนึ่งศึกษามาจากสถานศึกษา แต่อีกคนหนึ่งฝึกฝนเอามาจากประสบการณ์ คนแรกประกอบวิชาชีพ คนที่สองประกอบอาชีพ อย่างนี้เห็นจะไม่ถูกต้อง.

(๒) ใครจะเป็นผู้ชี้ขาดว่าอะไรเป็นวิชาชีพ ? คำถามนี้ก็เห็นจะต้องตอบว่า ศาลเป็นผู้ชี้ขาด ซึ่งก็หมายความว่าเรื่องต้องถึงศาลแล้ว การที่สามีภริยาต้องมีเรื่องกันถึงศาลนั้นมิใช่เรื่องที่ดีเลย ย่อมหมายถึงความแตกร้าวในครอบครัวภริยาอาจเห็นว่าอาชีพอย่างหนึ่งเป็นวิชาชีพ แต่สามีเห็นว่าไม่ใช่ เรื่องก็คงจะต้องขัดแย้งกันไปอย่างนั้น เพราะบทบัญญัติมาตรา ๑๔๕๖ นี้เอง.

(๓) ถ้าภริยาไม่ยอมหยุดประกอบอาชีพตามที่สามีต้องการจะมีผลอย่างไรบ้าง? ข้อนี้ไม่มีบทบัญญัติโดยตรงไว้ถ้าจะปรับเข้าเหตุฟ้องหย่าตามมาตรา ๑๕๐๐ (๓) ที่ว่า "ถ้าสามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินกว่าหนึ่งปี หรือไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง จนอีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจจะอยู่กินเป็นสามีภริยาต่อไป อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้" ก็ดูจะเป็นทางออกที่แคบมาก แทบจะไม่มีทางฟ้องหย่ากันได้เลย และอีกประการหนึ่ง การฟ้องหย่าเพราะเหตุที่ภริยาต้องการช่วยเหลือครอบครัวนั้น เป็นการขัดกับความรู้สึกของคนทั่ว ๆ ไปอยู่มาก.

(๔.) เหตุใดจึงเห็นว่าวิชาชีพสำคัญกว่าอาชีพ ? ข้อนี้ก็จะหาคำตอบที่เหมาะ ๆ ยังไม่ได้ การจะตอบว่าวิชาชีพนั้นต้องเรียนมา เสียค่าใช้จ่ายมาก การที่สามีจะห้ามไม่ให้ประกอบวิชาชีพต่อไปจึงทำให้วิชาที่เรียนมาไม่ได้ใช้ประโยชน์ต้องเปลืองเงินทองไปเปล่า ๆ คำตอบนี้ก็ไม่ตรงจุดอีก หรือถ้า

จะตอบว่าหญิงที่ประกอบวิชาชีพ นั้นเป็นหญิงชั้นปัญญาชน ส่วนหญิงที่ประกอบอาชีพเป็นชาวบ้านธรรมดา คำตอบนี้ก็ยิ่งถอยหลังเข้าคลองไปอีก เพราะเป็นการแบ่งชั้นของคนซึ่งควรมีเฉพาะในประเทศอินเดียเท่านั้น

ปัจจุบันนี้มีอาชีพมากมายที่ทำรายได้อย่างมากให้แก่ผู้ประกอบอาชีพนั้น ๆ ซึ่งผู้ที่ศึกษามาจากสถานศึกษาไม่อาจจะทำได้เท่าเทียม และปกติแล้วสามีภริยามักจะตกลงกันได้โดยสันติว่าใครจะต้องมีหน้าที่ช่วยเหลือครอบครัวบ้าง ไม่ต้องถึงมือของกฎหมาย ดังนั้นการที่มาตรา ๑๔๕๖ บัญญัติไว้เช่นนั้น ในทัศนะของผู้เขียน เห็นว่าเป็นการไม่สมควร ทางที่ดีควรเพิ่มคำว่า "อาชีพ" เข้าไปอีกคำหนึ่งหรือไม่ก็ยกเลิกมาตรา ๑๔๕๖ ไปเสียเลย ซึ่งก็มีผลว่า ไม่มีการจำกัดในเรื่องอาชีพหรือวิชาชีพอีกต่อไป

การแต่งงานกับสัญชาติของสตรี

โดย ดร. ธิดา ขาลีจันทร์

โดยหลักทั่วไป บุคคลจะได้สัญชาติของประเทศใด ก็โดยที่มีสายสัมพันธ์กับประเทศนั้นโดยตรง สายสัมพันธ์ที่ถือเป็นหลักสำคัญในการได้สัญชาติ คือ การสืบสายโลหิต ซึ่งใช้เป็นภาษาละตินกันอย่างกว้างขวางว่า JUS-SANQUINIS และสายสัมพันธ์ที่บุคคลมีต่อดินแดนนั้น ๆ ภาษาละตินเรียกว่า JUS SOLIS

กฎเกณฑ์ที่ว่าด้วยการได้สัญชาติของประเทศใดเป็นสิทธิของแต่ละประเทศที่จะกำหนดเอาเองตามนโยบายของตน กล่าวคือถ้าประเทศใดมีนโยบายที่จะเพิ่มพลเมือง อาจจะโดยเห็นว่าจำนวนพลเมืองของตนยังไม่พอกับความต้องการ หรือพลเมืองถือเป็นทุนอย่างหนึ่งของประเทศก็ตาม ประเทศนั้น

ก็ออกกฎหมายว่าด้วยเรื่องการได้สัญชาติ คลุมไปทั้งหลักสืบสายโลหิตและหลักทางดินแดนอย่างกว้างขวาง รวมทั้งยอมรับสิทธิที่จะรักษา สัญชาตินั้นไว้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ ส่วนประเทศใดที่เห็นว่าพลเมืองของตนมีมากแล้ว และไม่มีนโยบายส่งเสริมการเพิ่มพลเมือง ก็ออกกฎหมายว่าด้วยการได้สัญชาติเข้มงวดขึ้น อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะเป็นที่ยอมรับว่า การกำหนดเรื่องสัญชาติเป็นเรื่องภายในโดยตรงของรัฐ แต่เนื่องจากผลอันเกิดจากปัญหาสัญชาติ เป็นเรื่องที่เกี่ยวโยงกันทั้งทางมนุษยธรรม ปัญหาเศรษฐกิจ และสภาพชีวิตสังคมประจำวันด้วย รัฐแต่ละรัฐจึงจำต้องมีหลักการในเรื่องการกำหนดกฎหมายสัญชาติไว้ เพราะการขัดกันของกฎหมายแต่ละประเทศก่อให้เกิดปัญหากระทบกระเทือนต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ตามธรรมดาเหตุที่จะทำให้มีการเสียสัญชาติ หรือได้สัญชาติใหม่ มีอยู่ ๒ เหตุใหญ่ คือ การโอนสัญชาติและการแต่งงานในที่นี้เราจะพูดเฉพาะเรื่องการแต่งงาน ซึ่งเป็นเหตุ

แห่งการถูกเปลี่ยนสัญชาติของสตรี โดยที่ทั่ว ๆ ไปเราถือหลักเอกภาพของครอบครัวเป็นสำคัญ สมาชิกในครอบครัวอันประกอบด้วย บิดา มารดา และบุตร ควรจะต้องมีสัญชาติเดียวกัน สามีเป็นหัวหน้าครอบครัว ภรรยาจึงจำต้องมีสัญชาติตามสามี สมัยก่อนปัญหาเรื่องการเปลี่ยนสัญชาติ เพราะการแต่งงานไม่เป็นสาเหตุแห่งความยุ่งยาก เท่าปัจจุบัน ทั้งนี้อาจจะเป็น เพราะการ แต่งงานระหว่าง คนต่าง สัญชาติ มีน้อยประการหนึ่ง อีกประการ คือ กฎหมายของประเทศต่าง ๆ ในปัจจุบันพยายามจะให้สิทธิสตรี ในการจะเลือกถือสัญชาติซึ่งนับว่าเป็นความพยายามที่จะเคารพสิทธิเสรีภาพของสตรี เพราะฉะนั้นเรื่องที่เกี่ยวกับให้สตรีเลือกหรือสละ หรือคงไว้ซึ่งสัญชาติเดิมซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้งทางกฎหมายได้โดยเฉพาะในกรณีที่สตรีที่ทำการสมรสมิได้แสดงเจตนาให้แจ้งชัดดังที่กฎหมายกำหนดไว้.

การขัดกันของกฎหมายแต่ละประเทศในเรื่องนี้เป็นสาเหตุให้สตรีที่แต่งงานแล้ว กลายเป็นคนไร้สัญชาติ หรือมี

๒ สัญชาติขึ้น เรื่องนี้เป็นเรื่องผิดปกติ ก่อให้เกิดผลเสียแก่สตรีที่ตกอยู่ในภาวะเช่นนั้น เพราะปกติแล้วบุคคลจะต้องมีเพียงสัญชาติเดียว เมื่อมีเหตุอันจำเป็นต้องให้มีขาด หรือเกินไปก็เป็นเหตุแห่งปัญหายุ่งยากทางกฎหมาย ขอยกตัวอย่างกฎหมาย ไทย อเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ในส่วนที่เกี่ยวกับการแต่งงานและสัญชาติของสตรี มาเป็นตัวอย่างประกอบเพื่อให้เข้าใจถึงส่วนที่ขัดกันได้ดียิ่งขึ้น.

พระราชบัญญัติสัญชาติไทย

มาตรา ๘ หญิงต่างด้าวซึ่งทำการสมรสกับคนไทย จะได้สัญชาติไทย ต่อเมื่อได้ยื่นคำขอตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกกทระทรวงและได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรี

มาตรา ๑๓ หญิงไทยซึ่งทำการสมรสกับคนต่างด้าวย่อมสละสัญชาติไทย ถ้าหากว่ากฎหมายแห่งประเทศของสามีตนอนุญาตให้ถือสัญชาติของสามีได้ และหญิงนั้นได้แสดงความจำนงโดยชัดแจ้งสละสัญชาติไทย ต่อนายทะเบียนสมรส

กฎหมายสัญชาติของสหรัฐอเมริกา

หญิงที่แต่งงานกับคนอเมริกัน หรือหญิงที่สามีโอนชาติเป็นอเมริกัน เนื่องจากเหตุผลเพียงการแต่งงาน หรือการโอนชาติของสามี

หญิงพลเมืองอเมริกันไม่จำเป็นต้องสูญเสียสัญชาติอเมริกัน ถ้าแต่งงานกับคนต่างด้าว นอกเสียจากจะทำหนังสือขอถอนสัญชาติ และเสนอต่อศาลสัญชาติโดยตรง

กฎหมายอังกฤษ

ในปัจจุบันพระราชบัญญัติสัญชาติอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๔๘ ให้สิทธิแก่ผู้หญิงเต็มที่เท่าเทียมชาย ในเมื่อต้องทำการสมรสกับคนต่างชาติ.

กฎหมายฝรั่งเศส

หญิงต่างด้าวแต่งงานกับคนฝรั่งเศส ได้สัญชาติฝรั่งเศสในขณะทำพิธีแต่งงาน และโดยที่กฎหมายสัญชาติเดิมของหญิงนั้นยินยอม

ส่วนหญิงฝรั่งเศสที่แต่งงานกับคนต่างชาติ ยังเป็นคนฝรั่งเศสอยู่ จนกว่าจะได้ประกาศอย่างแจ้งชัดในขณะทำพิธีแต่งงานว่าจะขอสละสัญชาติฝรั่งเศส.

เพื่อพิจารณาตามกฎหมายไทยและกฎหมายฝรั่งเศสจะเห็นได้ว่าทั้งสองประเทศมีนโยบายที่จะเก็บคนของตนไว้อย่างเต็มที่ เพราะการที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่า ถ้าจะสละสัญชาติให้แสดงความจำนงอย่างแจ้งชัด มิฉะนั้นก็ถือว่าไม่อยากสละสิทธิ และก็ให้มีสิทธินั้นถึงแม้ว่าสามีจะเป็นคนต่างชาติ ตามธรรมดาแล้ว คนทั่วไป จะสนใจต่อตัวบทกฎหมายก็ต่อเมื่อมีความรู้สึก ว่าถูกบังคับ หรือถูก ขัดผล ประโยชน์ที่จะ ได้รับในกรณีที่ปล่อยไว้ตามใจ และอนุโลมให้การนิ่งเฉยเท่ากับว่าเป็นลักษณะยอมรับเช่นนี้ โดยเฉพาะเมื่อเป็นเรื่องของสตรีโดยตรง ผลจึงปรากฏว่า สตรีฝรั่งเศสที่แต่งงานกับชนต่างชาติเป็นผู้ที่มี ๒ สัญชาติ โดยที่สัญชาติเก่าก็ยังคงอยู่เพราะเหตุที่ไม่ได้แสดงเจตนาโดยแจ้งชัดว่ายอม สละสัญชาติ เดิมและกฎหมายสัญชาติของ สามี ก็ยอม รับให้มี สัญชาติตาม สามี ไว้ ด้วยตามหลักเอกภาพของครอบครัว คือ บิดา มารดาและบุตรย่อมมีสัญชาติเดียวกัน.

ปัญหาขัดกันของกฎหมายสัญชาติเป็นสาเหตุแห่งความยุ่งยากเบื้องต้นของครอบครัว กฎหมายมรดกรวมไปถึงสิทธิคุ้มกันของรัฐที่มีต่อบุคคลในสัญชาติด้วยเหตุนี้ สังคมแห่งรัฐจึงได้ร่วมมือปรึกษากันและพยายามแก้ข้อตกลงให้รัฐสมาสมาชิกพร้อมใจกันหาทางประนีประนอม ยอมรับหลักการสำคัญ ๆ ที่จะเป็นทางกำจัดการไร้สัญชาติหรือ มี ๒ สัญชาติอันเนื่องมาจากการแต่งงานของสตรี ข้อตกลงที่ทำ ณ กรุงเฮก ค.ศ. ๑๙๓๐ มีใจความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

มาตรา ๘ ถ้ากฎหมายสัญชาติของภรรยา มีผลบังคับให้สตรีต้องสละสัญชาติ ในการที่แต่งงานกับคนต่างชาติ ผลนั้นย่อมเป็นเงื่อนไขที่จะทำให้สตรีได้รับสัญชาติของสามีด้วย

มาตรา ๙ ถ้ากฎหมายสัญชาติของภรรยามีผลบังคับให้หญิงผู้ภรรยาต้องเสียสัญชาติอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสัญชาติของสามีในระหว่างสมรส ผลดังกล่าวย่อมเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่หญิงนั้นจะได้รับสัญชาติใหม่ของสามีด้วย

มาตรา ๑๐ การโอนชาติของสามีระหว่างสมรสไม่จำเป็นต้องคลุมไปถึงการเปลี่ยนสัญชาติของภรรยาด้วย เวนแต่จะกระทำด้วยความยินยอมของภรรยา

มาตรา ๑๑ หญิงใดที่เสียสัญชาติตนภายใต้กฎหมายของประเทศโดยการแต่งงาน ย่อมไม่ได้สัญชาติเดิมกลับคืนทันทีที่การแต่งงานล้มเลิกไปนอกจากหญิงนั้นจะขอสัญชาติกลับคืนเอง และเมื่อได้สัญชาติเดิมคืนเมื่อใด หญิงนั้นจะต้องเสียสัญชาติที่ได้รับ เนื่องมาจากการแต่งงานนั้นด้วย.

เมื่อพิจารณาข้อความตามมาตราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเท่าที่กำหนดไว้ในกฎหมายของประเทศต่าง ๆ และในความตกลงระหว่างชาติดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เราจะเห็นได้ว่า แม้จะมีความตกลง ระหว่าง ชาติเพื่อหลีก เลี่ยงมิให้เกิด ปัญหา หญิงสองสัญชาติหรือไร้สัญชาติก็ตาม แต่กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่บัญญัติไว้ โดยกฎหมายระหว่าง ประเทศก็ยังเป็นแต่เพียง หลักการกว้าง ๆ หาได้ขจัดปัญหาเรื่องสัญชาติขัดกันให้หมดไปทุกกรณี ได้ไม่และโดยที่ข้อตกลงระหว่างประเทศดังกล่าวก็ยังรับ

รองเสรีภาพรัฐต่าง ๆ ในการตรากฎหมายสัญชาติ และรัฐต่าง ๆ ก็ยังมีนโยบายต่างกันในเรื่องการกำหนดสัญชาติ กล่าวคือบางประเทศก็ถือว่าหลักเอกภาพ หรือหลักความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ของครอบครัว นั้นเป็นหลักการที่สำคัญที่สุด และสตรีควรจะถือสัญชาติตามสามี แต่บางประเทศก็ถือนโยบายว่าสตรีควรมีอิสระภาพเป็นต่างหากจากสามี กล่าวคือ สตรีควรมีสิทธิเลือกได้ว่าจะถือสัญชาติใด เมื่อเป็นเช่นนี้กรณีที่จะเกิดปัญหาที่ว่าสตรีได้รับสัญชาติทีเดียว ๒ สัญชาติ หรือสูญเสียสัญชาติพร้อมกันทีเดียว ๒ สัญชาติ ก็ยังอาจจะเกิดขึ้นได้เสมอ และถึงแม้ว่า ตามหลัก กม. ขัดกัน ศาลไทยย่อมมีหน้าที่ที่จะใช้ กม. ไทยบังคับคดี ถ้าหากว่าสัญชาติใดสัญชาติหนึ่งที่ขัดกันนั้นเป็นสัญชาติไทย ก็ตาม

การที่สามีหรือภรรยามีสัญชาติต่างกันตาม กม. ของประเทศต่าง ๆ ก็อาจจะก่อให้เกิดความยุ่งยากในด้านต่าง ๆ อาทิ เช่น ในด้านอำนาจคุ้มกันของรัฐในทาง กม. ครอบครัว หรือมรดกขึ้นได้อยู่บ่อย ๆ ซึ่งปัญหาดังกล่าวจะได้นำมากล่าวในโอกาสต่อไป

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ดำรงธรรม วงเวียนเล็ก ธนบุรี
น.ส.กาญจนา อารมย์สุข ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๐๔